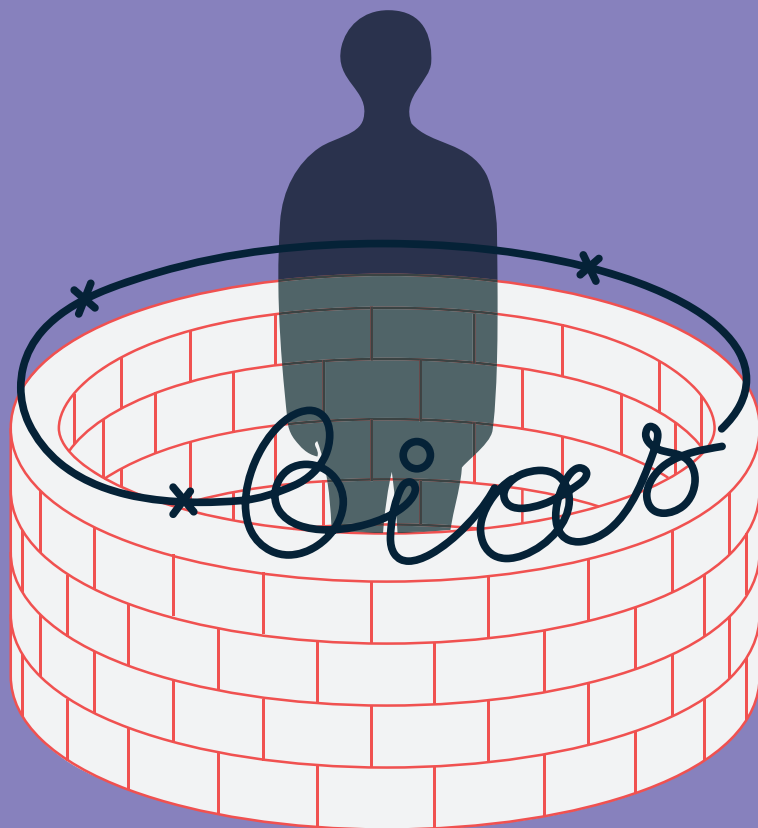

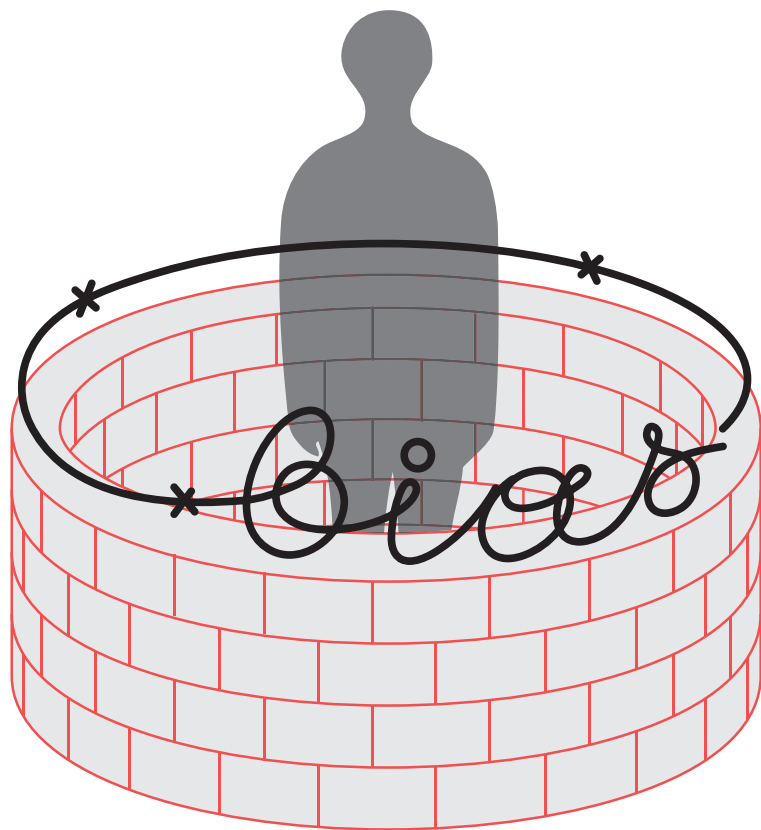
Násilie z nenávisťi

- manuál pre sociálnych pracovníkov

Násilie z nenávisťi

- manuál pre sociálnych pracovníkov

Bratislava, 2016

Vydavатели

In IUSTITIA, o.p.s. (Česká republika), Nomada Association for Multicultural Society Integration (Poľsko), Ľudia proti rasizmu (Slovensko), Vive Žene (Bosna a Hercegovina), International Aid Network (Srbsko)

Editorka

Irena Bihariová, (Ľudia proti rasizmu)

Autorky

Klára Kalibová (In IUSTITIA)

Katarzyna Pawlik (Nomada; kapitola Špecifiká terénnej sociálnej práce s osobami ohrozenými násilím z nenávisťou)

Irena Bihariová (Ľudia proti rasizmu; kapitola Možnosti sociálnych pracovníkov a pracovníčiek pri poskytovaní pomoci v trestnom konaní)

Jazyková redakcia

Irena Bihariová

Preklad

Irena Bihariová, Daniel Milo

Návrh obálky

Joanna Jopkiewicz (Poľsko)

Zlom, adaptácia obálky a predtlačová príprava

Danka Pohlodová (Slovensko)

Tlač

Sineal (Slovensko)

Copyright © In IUSTITIA, o.p.s., Nomada, Ľudia proti rasizmu

© autorky, editorka a vydavатели

Grafický dizajn obálky © Joanna Jopkiewicz (Poľsko)

Počet strán: 40

Obsah

Úvod	4
Slovník	6
Čo je násilie z nenávisťi	7
Verbálne útoky	7
Obťažovanie, zastrašovanie, nátlak	8
Psychické násilie	9
Sexuálne násilie	10
Kyberšikana	10
Útok na majetok	11
Fyzické násilie.	12
Indikátory násillia z nenávisťi	13
Osoba vystavená násilliu z nenávisťi.	13
Útočník.	14
Spôsob spáchania trestného činu z nenávisťi	15
Miesto a čas spáchania	16
Absencia iného motívu.	17
Špecifiká terénnej sociálnej práce s osobami ohrozenými násillím z nenávisťi	18
Príprava na vstup do terénu	18
Práce v teréne	20
Dopady násillia z nenávisťi na život ľudí z ohrozených komunit a úlohy sociálnej práce	22
Dôstojnosť.	22
Strata pocitu bezpečia a strata kontroly	24
Zdravotné a psychické následky a traumy.	26
Vzťahy a sociálne vazby.	27
Strata zamestania alebo zhoršenie prospechu v škole	28
Finančné dopady a strata bývania	29
Nevyžiadaná pozornosť.	30
Možnosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok pri poskytovaní pomoci v trestnom konaní	31
Základné údaje o trestnom konaní.	32
Pracovníci terénnej sociálnej práce ako splnomocnenci poškodeného	33
Vybrané práva poškodeného v trestnom konaní	34
Právo na informácie	34
Právo na aktívnu účasť v trestnom konaní a právo svedčiť	34
Právo na náhradu škody	35
Autori publikácie a partneri projektu	37
In Iustitia, o.p.s.	37
Ľudia proti rasizmu	37
Nomada Association For Multicultural Society Integration	38
IAN – International AID Network	39
Vive Žene	39
Literatúra	40

Predkladaná publikácia vznikla s cieľom upozorniť na problém násillia z nenávisti a trestných činov motivovaných nenávisťou: najmä priblížiť charakteristiku tohto konania a načrtnúť právne i mimoprávne formy pomoci a podpory osobám, ktoré ho zažili.

Násillie z nenávisti je namierené proti osobe alebo jej majetku, a to z dôvodu, že páchatel pociťuje odpor, zaujatosť alebo nenávisť voči skupine, ktorej je daná osoba príslušníkom. Dôvodom útoku sú najmä jej farba pleti, národnosť, etnický pôvod, jazyk, náboženské vyznanie, pohlavie, rod, vek, mentálne či telesné postihnutie, psychosexuálna orientácia alebo iné znaky, ktoré zdieľa určitá skupina ľudí.

Publikácia je určená pracovníkom terénnej sociálnej práce a ostatným sociálnym pracovníkom, ako aj všetkým tým, ktorí pracujú v menšinových kolektívoch alebo sú v styku s osobami ohrozenými násillím z nenávisti kvôli najrôznejším aspektom, ktoré ich odlišujú od väčšinových skupín. Nie všetky skupiny sú zákonom chránené v každej krajine, ktoré figurujú v tejto publikácii. Porovnaním a popisáním problematiky násillia z nenávisti v niekoľkých štátoch strednej a východnej Európy chceme prezentovať právne a sociálne hľadisko v širších súvislostiach, a zároveň zdôrazniť, že príslušné právne predpisy nie vždy odpovedajú na skutočné problémy. Porovnaním situácie v daných krajinách chceme poukázať na to, že násillie z nenávisti predstavuje spoločenský problém v Európe a v každom konkrétnom štáte.

Radi by sme tiež upozornili na to, že práca s jedincami z menšinových znevýhodnených skupín vyžaduje uvedomelé používanie jazyka, ktorý posilňuje sebaúctu, nestigmatizuje, neuprednostňuje a neberie konkrétnym skupinám alebo jednotlivcom schopnosť samostatne konať. Z tohto dôvodu sa snažíme v publikácii voliť adekvátne výrazy a označenia všade tam, kde hovoríme o osobách dotknutých incidentmi. Predovšetkým sa vyhýbame slovu „obeta“, ktoré môže mať výrazne pasívne a pejoratívne konotácie. Nahrádzame ho popisnou formou, tak, aby ostala zachovaná realnosť a autenticita popisovanej situácie, no zároveň nebol poškodený jedinec vykreslený ako osoba neschopná konať a reagovať. Pri popise legislatívy používame právny jazyk, i keď je samozrejme vždy viac formálny, než úctivý. Týmto uvedomelým oslovením dotknutej osoby chceme zdôrazniť, že jedinci, ktorí sa stali terčom prejavov nenávisti, nie sú vždy pasívni. Ako každá osoba, ktorej bola spôsobená ujma, dokážu bojovať o svoje práva a bezpečnosť. Sú schopní prejavovať reakcie spočívajúce v nesúhlase, odpore a odhodlaní sa brániť. Tým, že popisujeme svet slovami, utvárame to, ako vyzerá. Preto, ak volíme jazyk, ktorý automaticky neodoberá jednotlivcom schopnosť a právomoc konať, posilňujeme tým ich pripravenosť reagovať na násillie z nenávisti.

Tento manuál bol vytvorený v spolupráci spoločenských organizácií z Bosny a Hercegoviny, Českej republiky, Poľska, Srbska a Slovenska, ktoré podporujú osoby vystavené trestným činom z nenávisti. Jeho obsah je vyústením našich stretnutí a zdieľaných poznatkov a skúseností.

Predkladáme vám ho v nádeji, že bude užitočný pre vašu prácu - že vám pomôže identifikovať násillie z nenávisti a zároveň umožní zorientovať sa v tom, ako na tento

problém adekvátne reagovať a poskytnúť podporu poškodeným osobám. Dôležité je pri tom uvedomiť si, že násilie z nenávisti je spoločenský problém, ktorý sa týka nás všetkých, našej bezpečnosti a harmonického života v miestnych spoločnostiach.

Táto publikácia bola vydaná v rámci projektu „Hľadanie účinných nástrojov ochrany obetí zločinov z nenávisti“ (Discovering efficient tools for protecting victims of hate crime, JUST/2013/JPEN/AG/4563), financovaného programom Trestného súdnictva Európskej únie a projektu „Predchádzanie zločinom z nenávisti v krajinách strednej a východnej Európy a západého Balkánu“ (Hate crime prevention in CEE and Western Balkan countries, grant č. 8410046), financovaného Medzinárodným vyšehradským fondom).

Násilie podmienené predsudkami (Bias violence): Násilie motivované predsudkami útočníka voči skupine, ktorej je poškodený príslušníkom. Môže mať rôzne intenzívnu podobu – od verbálnych útokov, psychického nátlaku cez útoky na majetok až po fyzické násilie. Termín používajú organizácie a autori/-ky, ktorí akcentujú predsudok ako hlavný motív útočníka.

Násilie z nenávisti (Hate violence): Termín je často používaný ako synonymum násillia podmieneného predsudkami. Nevýhodou tohto pojmu je to, že evokuje spojenie s priamym fyzickým násilím alebo s intenzívne prežívaným vzťahom páchatela k poškodenému. Nenávistné útoky pritom môžu mať nefyzickú, za to však dlhodobú podobu. Termín „násilie z nenávisti“ používajú predovšetkým medzinárodné a medzivládne organizácie (OBSE/ODIHR ale i EU, FRA atď.). Vzhľadom na jeho rozšírené používanie v národnom i medzinárodnom kontexte preferujeme v publikácii použitie tohto označenia.

Extrémizmus: termín používaný na označenie ideológie alebo činností, ktoré sú v rozpore s panujúcim zriadením spoločnosti, najmä v rozpore s ochranou základných práv a slobôd a s demokratickými základmi právneho štátu. Problém pojmu spočíva v tom, že je často užívaný na potieranie menej konvenčných, avšak stále legálnych aktivít, je nepresný a nemá konkrétny obsah. V niektorých krajinách strednej a východnej Európy (vrátane Slovenska) je termín používaný štátom a políciou fakticky na označenie násillia z nenávisti.

Ľudia ohrození alebo vystavení násilliu: Ľudia, ktorí môžu byť z špecifického dôvodu napádaní alebo ktorým toto napádanie hrozí. Termín zdôrazňuje to, že ľudia dotknutí násilím sú predovšetkým ľudské bytosti, nie pasívne predmety útoku (obeť) alebo súčasť trestného konania (poškodený). V publikácii preferujeme použitie tohto termínu.

Poškodený: Právny termín, ktorý sa zvyčajne používa v kontexte trestného konania na označenie strany trestného konania, ktorej vznikla škoda na zdraví či majetku alebo nemajetková ujma. Poškodený je aktívnou súčasťou trestného konania. V publikácii tento pojem používame predovšetkým pre oblasť trestného konania.

Obeť: Termín označujúci predovšetkým cieľ protiprávneho jednanja, vyznačujúci pasivitu a závislosť človeka na násilnom deji. Môže byť korektne používaný v právnom kontexte Smernice alebo zákona o obetiach trestných činov. Niektorí, predovšetkým zahraniční autori a autorky, sa snažia tento výraz nahradiť aktívnejším a silnejším pojmom „preživší“ (survivor). Pojem však nie je v stredo európskych a východo európskych jazykoch príliš prítomný. V publikácii sa termín obeť snažíme používať minimálne, predovšetkým skôr v právnom kontexte.

ČO JE NÁSILIE Z NENÁVISTI

Ako násilie z nenávisti označujeme také násilie, ktoré je motivované predsudkom útočníka voči napadnutému z dôvodu farby pleti, národnosti, etnicity, náboženskej viery (alebo skutočnosti, že napadnutý je bez viery), zdravotného stavu, sexuálnej orientácie či identity, politického názoru, príslušnosti k sociálnej skupine alebo subkultúre či z iného podobného dôvodu. V prípade, že je tým zároveň naplnená skutková podstata trestného činu, hovoríme o trestnom čine z nenávisti.

NÁSILIE + PREDSDUDOK = NÁSILIE Z NENÁVISTI

V niektorých prípadoch sa pre násilie z nenávisti používa tiež pojem „násilie motivované predsudkami“ alebo „rasovomotivované násilie“. Niektoré krajiny strednej a východnej Európy zaviedli termín „extrémistické násilie“. Posledné zmienené označenie je však zavádzajúce: implikuje totiž, že predsudkami a nevraživosťou motivované násilie je páchané výlučne extrémistami (násilie extrémistov) alebo je svojou intenzitou a výskytom extrémne (brutálne alebo menej časté). Ani jedna téza nie je pravdivá.

Násilie z nenávisti sa objavuje ako:

- verbálne útoky
- obťažovanie, zastrašovanie a nátlak
- psychické násilie
- sexuálne násilie
- fyzické násilie
- kyberšikana
- teroristické útoky

Niektoré formy násilia z nenávisti sú trestnými činmi. To, či určité konanie bude považované za trestný čin, závisí od vnútroštátnej právnej úpravy (pozri kapitolu „Právna úprava v krajinách Vyšehradskej štvorky a regiónu západného Balkánu“).

Pre menej závažné verbálne prejavy nevraživosti a neznášanlivosti sa udomácnil pojem z anglického jazyka, tzv. „hate speech“ (voľne preložené ako „nenávistný prejav“). S „hate speech“ sa stretávame v médiách, politických debatách, na internete či v podobe hoaxov¹. Niektoré formy „hate speech“ sú podľa vnútroštátnej legislatívy, ale v určitých rovinách aj podľa európskej právnej úpravy, zakázané.

VERBÁLNE ÚTOKY

- **Podoba:** Ide o osobné, telefonické, písomné alebo online útoky na jednotlivca alebo skupinu ľudí. Verbálna podoba násilia z nenávisti môže vyzerať aj ako text piesne, kniha, prejavy na demonštráciách či stránka na Facebook-u. Aj fyzické útoky bývajú často sprevádzané nenávistnými verbálnymi prejavmi; v takom prípade svedčia o motivácii fyzického napadnutia. Cieľom verbálnych útokov je ponížiť

---

¹ Hoax je falošná správa šírená najmä prostredníctvom sietí. Jej obsahom je najčastejšie varovanie pred fiktívnym nebezpečenstvom, nepravdivý príbeh alebo vymyslená skúsenosť.

obeť, znevážiť jej kultúru, komunitu, zvyky či jazyk. Nezriedka sú verbálne útoky úplne živé či polopравdivé.

- **Vnímanie poškodených:** Pre poškodených sú verbálne útoky, najmä ak trvajú dlhší čas alebo sa opakujú, vnímané veľmi závažne a sú prežívané rovnako intenzívne ako útoky fyzické. Niektoré skupiny osôb ohrozených násilím z nenávisťi sú verbálnemu napádaniu vystavované tak často, že ho považujú za neriešiteľné a rezignujú na právnu obranu. Neznamená to, že sa ich verbálne násilie nedotýka. Veľmi citlivo vnímajú, ak niekto zľahčuje závažnosť verbálnych útokov alebo ich dokonca označuje za bežné.
- **Príklad:** V lokálnych novinách vyšiel článok „*Rómski povalači opäť útočia.*“ Redaktorka v článku popisovala údajné problémy s rómskou rodinou a osočila ju z toho, že sa dopúšťa krádeží a násilia. V skutočnosti šlo o klamlivú informáciu, ktorú vyrátila aj polícia. Redaktorka napriek tomu napísala, že všetci Rómovia sú rovnakí, obťažujú ľudí, kradnú, žijú na sociálnych dávkach a sú leniví. „*Takí ľudia medzi nami nemajú právo žiť, a mali by sa od ostatných oddeliť ostnatým drôtom,*“ uviedla na konci článku.
- **Odporúčania pre poradcu / poradkyňu:** Uistite osoby, ktoré sa stretli s verbálnym násilím, že takéto konanie je neprijateľné. Vypočujte si, čo pre nich verbálny útok znamená. Nebagatelizujte jednotlivé nenávisťné prejavy. V závažných alebo opakujúcich sa prípadoch informujte poškodených o tom, že majú právo na ochranu – môžu podať trestné oznámenie alebo občianskoprávnu žalobu. Podporte poškodených v tom, aby vyhľadali odbornú pomoc. Môžete im tiež navrhnúť, aby informácie a dôkazy o verbálnych útokoch zaznamenali a uchovali (napr. sms správy, e-maily, listy, fotografie).

OBŤAŽOVANIE, ZASTRAŠOVANIE, NÁTĽAK

- **Podoba:** Obťažovanie je konanie, ktoré nadmerným spôsobom obmedzuje osoby ohrozené násilím z nenávisťi. Môže sa jednať o opakované vtípkovanie či narážky na etnicitu, sexualitu, vieru, zdravotný stav či sociálny štatút poškodeného, zdôrazňovanie jeho odlišnosti alebo odlišnosti skupiny, ktorú reprezentuje. Niekedy sa obťažovanie objavuje v menej osobnej forme demonštrácií, verejných prejavov, mediálnych správ a pod.
Zastrašovanie a nátlak nachádzame v podobe osobných útokov, útokov prostredníctvom počítačovej siete či telefónu. Cieľom je, aby poškodený niečo konal, nekonal alebo strpel. Nátlak môže byť vytvorený aj prostredníctvom zdánlivo legitímnej požiadavky na poškodeného, ktorá je však uplatňovaná diskriminačne a ktorej skutočným cieľom je jeho šikanovanie. Častým cieľom nátlaku je prinútiť obeť, aby odišla z prostredia, v ktorom pôsobí útočník (odstahovanie, výpoveď z práce, zmena školy).
- **Príklad:** Do bytového domu sa nastahoval partnerský pár gejev s dvoma malými deťmi. V dome žije niekoľko ďalších rodín s podobne veľkými deťmi. Všetky deti z domu sa hrajú s podobnými hračkami a rovnako hlučne. Po niekoľkých dňoch

sa na nástenke domu objavil odkaz: „*Buzeranti, nerobte tu hluk, alebo ťahajte!*“ Nátlak sa ďalej stupňoval. Ostatné deti sa nechceli s deťmi gejev hrať, pretože „by sa nakazili úchyláčkou chorobou.“ Niektorí zo susedov rodine neustále niečo vyčítali. Nenávistné odkazy sa stupňovali a boli čoraz častejšie. Nakoniec bol tlak taký veľký, že sa rodina odsťahovala.

- **Odporúčania pre poradcov a poradkyne:** Vysvetlite poškodeným, že ak sa stali terčom takéhoto útoku, nie je to ich vina. U poškodených sa totiž môžu objaviť pocity viny a zahanbenia, obzvlášť, ak ich inakosť privodila útok aj na ich blízke osoby (deti, partnera, rodičov). Podprite poškodených v zmierlivom riešení situácie. Hľadajte možnosti ako čeliť šikanovaniu zo strany útočníkov. Ak je situácia menej závažná, ponúknite poškodeným asistenciu pri komunikácii s útočníkmi (telefonát, napísanie listu, stretnutia) alebo s inými osobami, ktoré môžu pomôcť situáciu riešiť (podľa situácie napr. majiteľ domu, zamestnávateľ, učiteľ). Umožnite poškodeným, aby sa vyrozprávali či vyplakali zo svojej frustrácie, strachu a zlosti. Ak je situácia závažná, vytvorte spoločne s poškodenými bezpečnostný plán. Súčasne môžete odporučiť podanie trestného oznámenia. Je dôležité, aby si poškodený uchovával všetky dôkazy a informácie o tom, ako bol napadnutý (emaily, SMS, fotografie zničených vecí).

PSYCHICKÉ NÁSILIE

- **Podoba:** Psychické násilie môže mať podobu urážok, nadávok, zosmiešňovania či iného podobného šikanovania. Môžu sa ho dopúšťať kolegovia, susedia, spolužiaci, ale tiež rôzne inštitúcie či poskytovatelia služieb. Psychické násilie býva často podceňované zo strany pomáhajúcich profesií, v domnienke, že ide iba o „bežné medziľudské konflikty“. Pri tom, zvlášť ak trvá psychické násilie dlhú dobu, vedie k zníženiu sebadomia poškodených alebo aj k závažným psychickým a psychosomatickým problémom. Psychické násilie sa zvyčajne stupňuje a môže vyústiť do fyzického napadnutia.
- **Príklad:** Do okresnej nemocnice nastúpil nový lekár, pôvodom z Iránu. Na rozdiel od väčšiny kolegov má dve atestácie, česky sa učí vo večernom kurze. Niekedy sa lekárovi stáva, že nerozumie pacientom alebo personálu, keď hovoria lokálnym nárečím alebo rýchlo. Kolegovia ho neprijali dobre. Medzi sebou mu hovoria „*ten Arab*“ alebo „*ten vyúdenec*“. Keď sa stane na pracovisku chyba, všetci to zvalujú na nového lekára. Kolegovia mu už niekoľkokrát naznačili, že by mal odísť a že nikomu chýbať nebude. Čím dlhšie situácia trvá, tým častejšie lekár chybuje. Bojí sa, že ak dá v práci výpoveď, budú ohrozené jeho pobytové víza. V Iráne mu hrozí nebezpečenstvo kvôli jeho politickým názorom a pôvodu.
- **Odporúčania pre poradcov a poradkyne:** Venujte pozornosť psychickému násiliu, jeho prejavy môžu byť veľmi nenápadné. Ak psychické násilie trvá dlhšiu dobu, môže ho poškodený považovať za normu. Zistite, ako dlho násilie trvá a ako ho poškodený prežíva. Podprite jeho sebadomie a pomôžte mu nájsť jeho silné stránky. Poskytnite poškodenému asistenciu pri jednaní s útočníkmi. V závažnejších prípadoch môžete odporučiť psychologickú alebo právnu pomoc.

SEXUÁLNE NÁSILIE

- **Podoba:** Násilie z nenávisti sa môže vyskytovať v podobe sexuálneho útoku alebo obťažovania. Ide predovšetkým o situácie, keď osoby menšinovej sexuálnej orientácie sú vystavené sexuálnemu útoku práve z dôvodu svojej orientácie. Niektoré útoky sú motivované snahou útočníka presvedčiť poškodeného, že je v skutočnosti heterosexuál. K sexuálnym útokom dochádza tiež po coming-out-e² poškodeného. Útočníkmi často bývajú osoby blízke: spolužiaci, kolegovia, bývalí partneri. K tomuto typu násillia môže dôjsť aj vo vojnových konfliktoch, kde dochádza k hromadnému znásilňovaniu žien určitej národnosti, etnika alebo náboženskej skupiny (Rwanda, bývalá Juhoslávia). Sexuálne násillie je všeobecne veľmi skryté, napríklad sexuálne násillie motivované homofóbiou³ dosahuje až 100% latencie.
- **Příklad:** Žena oznámila svojmu manželovi, že ho opúšťa, pretože si našla priateľku. Manžel bol celou situáciou prekvapený. Cítil sa podvedený a ponížený a ženu verbálne napadol. Druhý deň sa žene ospravedlnil a pozval ju na večeru. Odprevadil ju domov, tam sa ju pokúsil znásilniť, „aby pochopila, o čo prichádza.“
- **Odporúčanie:** Ubezpečte poškodených, že im u vás nič nehrozí a že sa vám môžu zdôveriť. Zdôraznite mlčanlivosť a diskretnosť, ktorú ako pomáhajúci pracovníci máte. Buďte pripravení na to, že dôvera s klientom sa bude vytvárať postupne a pomaly. Nepýtajte sa na otázky, ktoré nesúvisia so situáciou klienta. Ste možno prví, komu sa poškodený zverí so svojou situáciou. Buďte otvorení k informáciám, ktoré vám poškodený oznámi. Vytvorte bezpečné prostredie a nechajte poškodenému čas. Ak je to vo vašej organizácii možné, nechajte poškodeného vybrať si, či bude spolupracovať s mužom či ženou. Nepredpokladajte, že napadnutá žena bude automaticky radšej spolupracovať so ženou.

KYBERŠIKANA

- **Podoba:** Podstatou predsudkami podmienenej kyberšikany je zneužitie počítačovej siete na zastrašovanie či prenasledovanie osôb ohrozených násillím z nenávisti. Napríklad na sieti Facebook môže prebiehať formou nenávistných diskusných komentárov či vytváraním stránok, ktoré svojím názvom, obsahom alebo popisom hanobia iné osoby (alebo skupiny osôb) pre ich príslušnosť k rase, národnosti, etnicite, sexuálnej orientácii a pod. Kyberšikanu možno spáchať aj šikanovaním užívateľov (najmä prostredníctvom siete ask.fm.), alebo krádežou virtuálnej identity, zneužitím hesla či e-mailovej adresy. Útočníci v online prostredí využívajú zdanlivú anonymitu a výhodu istého právneho vákuu: za ich protiprávne aktivity sa totiž nie vždy podarí vyvodit' právna zodpovednosť. Takáto situácia nastáva najmä v prípadoch, ak server, na ktorom je protiprávny obsah umiestnený, sídli v USA. Americká legislatíva totiž nepovažuje „hate speech“ za trestný čin, a preto správca

2 Coming out je výraz, ktorý sa používa na označenie momentu, kedy sa osoba navonok zdôverí so svojou sexuálnou orientáciou. Coming out môže prebehnúť len kruhu úzkej rodiny či priateľov, alebo v širšom okolí osoby, prípadne to urobí celkom verejne (napr. v sociálnych sieťach, v médiách a pod.)

3 Homofóbiou sa označuje iracionálny strach z osôb z neheterosexuálnej orientácie a ich apriórne odmietanie.

servera nie je povinný spolupracovať s národnou (slovenskou) políciou – najmä vďaka údajom o páchatelovi, potrebné na začatie stíhania. Bohužiaľ, práve najrozšírenejšia sociálna sieť Facebook pristupuje k tomuto druhu kyberšikany veľmi benevolentne.

- **Príklad:** Páchatel zneužil osobné údaje poškodeného ľudskoprávneho aktivistu. Pod jeho menom vytvoril na sociálnej sieti stránku, ktorá vyzývala k likvidácii postihnutých detí. Na stránke uviedol meno a telefón poškodeného. Priatelia, pracovní partneri a ďalší ľudia začali poškodenému telefonovať a dotazovať sa, či celú situáciu myslí vážne. Ten celú situáciu vníma ako nesmiernu ujmu, ktorá zasiahla do jeho osobného a pracovného života. Správcami sociálnej siete trvalo niekoľko týždňov, než stránku odstránili. Súčasne však poškodenému odmietajú oznámiť identitu osoby, ktorá jeho údaje zneužila.
- **Odporúčanie:** Podporte poškodeného, aby dbal na bezpečnosť na internete. Pomôžte mu zabezpečiť jeho emailový účet či profil na sociálnej sieti. Poskytnite poškodenému základné tipy pre bezpečnú komunikáciu v online prostredí – nikomu neoznamovať heslá, neumiestňovať hesla na viditeľné miesto, neposielajte neznámym osobám osobné informácie či fotografie, nedohadovať si prostredníctvom sociálnej siete schôdzky. Buďte na strane poškodeného, ak považuje útok za závažný, pracujte s jeho subjektívnymi pocitmi. Počítačová kriminalita sa často týka mladých ľudí, pre ktorých je sociálna sieť prirodzeným priestorom, v ktorom komunikujú a žijú. Nespochybnujte tento spôsob komunikácie. Podporte mladých ľudí, aby viac premýšľali o svojej bezpečnosti.

ÚTOK NA MAJETOK

- **Podoba:** S násilím z nenávisťi sa stretávame aj v podobe útoku na majetok ohrozenej komunity. Terčom môžu byť mešity, synagógy, príbytky bezdomovcov, ubytovne pre migrantov či etnické trhy. Aj útoky proti majetku sú ohrozenou komunitou vnímané veľmi závažne – ide o ich ohrozenie v miestach, ktoré dovtedy považovali za bezpečné a dôverné. Poškodení môžu v dôsledku útoku na svoj majetok prísť o bývanie či príjem. Niekedy sa stretávame s tým, že útoky na majetok sú políciou podceňované a nie sú vnímané ako útoky z nenávisťi.
- **Príklad:** Sýrska rodina otvorila neďaleko železničnej stanice malé bistro. V reštaurácii pracuje celá rodina, príjem z predaja je ich jediným príjmom. Ľudia sem radi chodia na obed a desiatu. Asi tri mesiace po otvorení bistra ho niekto cez noc zničil. Za týždeň sa na stánku objavil nápis „*tahajte domov, Arabáši!*“. Na ďalší deň našli majitelia bistra vstupné dvere poliate červenou tekutinou. K poškodeniu stánku sa prihlásila skupina „Islam do Európy nepatrí“.
- **Odporúčanie:** Nepodceňujte útoky na majetok. Opýtajte sa poškodených, akým spôsobom vnímajú útok na svoje domovy, obchody či iný majetok. Ak sa na majetku objavujú graffiti či nápisy v jazyku, ktorému nerozumieme, pýtajte sa poškodených na ich význam. Ak poškodeným vznikla škoda na majetku, pomôžte im uplatniť poisťku alebo náhradu škody voči páchatelovi. Navrhujte poškodeným,

aby svoj majetok opravili až po tom, čo zdokumentujú škodu. Ak poškodení prídu o bývanie, pomôžte im s nájdením nového.

FYZICKÉ NÁSILIE

- **Podoba:** Útoky z nenávisti vo fyzickej podobe zahŕňajú kopance, bitie, útoky nožom, strelnou zbraňou či baseballovou pálkou. Poškodení môžu utrpieť fyzické zranenia aj psychickú traumu. V dôsledku fyzického zranenia môžu prísť dočasne alebo trvalo o prácu. Niektoré útoky sú natoľko závažné, že končia zmrzačením alebo smrťou. Pre útoky z nenávisti je typické, že sú vykonané brutálnym alebo trýznivým spôsobom.
- **Príklad:** Skupina neonacistov si vyhľadala osadu, v ktorej žili bezdomovci. Jedného z bezdomovcov prepadli a zmlátili. Útok trval niekoľko desiatok minút. Muž bol veľmi zranený, mal zlomené obe nohy a ruku. Krvácal a mal vnútorné zranenia. Útočníci ho potom pripúťali na odľahlom mieste k plotu. Tu muž svojim zraneniam podľahol. Polícia páchatelov chytila. Pri výsluchu uviedli, že chcú, aby na svete bolo čisto a nepovažovali sa tu ľudia bez domova.
- **Odporúčanie:** Spoločne s poškodenými si stanovte priority spolupráce. Najprv bude dôležité stabilizovať zdravotný stav. Všetku zdravotnú dokumentáciu uschovejte pre prípadné trestné konanie, peňažné odškodnenie či rokovania s poisťovňou. Venujte sa aj psychickému stavu poškodených, môže sa u nich rozvinúť posttraumatická stresová porucha. Zistite, či majú poškodení z čoho hrať náklady na liečbu. Ak poškodený príde v dôsledku trestného činu o zamestnanie, podporte ho v hľadaní nového či vo vyjednávaní so zamestnávateľom. Poškodení majú nárok na odškodnenie vzniknutej škody na zdraví.

INDIKÁTORY TRESTNÝCH ČINOV Z NENÁVISTI

Schopnosť rozpoznať násilie motivované rasovou, národnostnou, etnickou, náboženskou nenávisťou, nenávisťou z dôvodu sexuálnej orientácie či zdravotným postihnutím (ďalej len násilie z nenávisťou) by mala patriť k základným zručnostiam sociálnych pracovníkov a pracovníčok pracujúcich s ľuďmi ohrozenými týmto násilím. S násilím z nenávisťou v rámci sociálnej práce sa môžu stretnúť zamestnanci a zamestnankyne poradní pre obeť alebo organizácií pracujúcich v prospech ohrozených minorít. Rovnako však aj pracovníci a pracovníčky komunitných a materských centier, nízkoprahových klubov, organizácií pre seniorov, sociálni pracovníci a pracovníčky zamestnané štátom, obcou či zdravotníckych zariadení a mnohí ďalší. Mali by pritom byť otvorení možnosti, že sa medzi svojou klientelou môžu stretnúť s obeťami násillia z nenávisťou. Preto by sa mali snažiť o osvojenie takých znalostí a zručností, ktoré im toto násilie pomôžu identifikovať. Je tiež potrebné, aby tému násillia z nenávisťou so svojimi klientmi vedome a iniciatívne otvárali.

Existuje **niekoľko indikátorov**, na základe ktorých možno rozpoznať násilie z nenávisťou. Ide o znaky, ktoré sprevádzajú takéto incidenty. Sociálny pracovník či pracovníčka by mali spozornieť v situácii, keď sa jeden alebo viac indikátorov objaví v priebehu ich klienta. Indikátory nepôsobia výlučne. Nemožno teda povedať, že ak sa v situácii klienta či klientky sociálnej práce objaví ten či onen indikátor, vždy pôjde o incident súvisiaci s násilím z nenávisťou. Indikátory slúžia skôr ako určitý návod na to, že o takýto incident ísť môže. Sociálni pracovníci a pracovníčky by jednotlivé prejavy, ktoré násilie z nenávisťou zvyčajne sprevádzajú, nemali prehliadať. Naopak, pri ich opakovanom alebo kumulatívnom výskyte by mali incident reflektovať a poskytnúť alebo sprostredkovať ľuďom ohrozeným násilím z nenávisťou zodpovedajúcu podporu.

Indikátory

- Osoba vystavená násilliu z nenávisťou
- Útočník
- Spôsob vykonania útoku
- Miesto a čas spáchania činu
- Absencia iného motívu

OSOBA VYSTAVENÁ NÁSILLIU Z NENÁVISTI

- **Presvedčenie osoby vystavenej násilliu z nenávisťou:** Klient či klientka sú presvedčení, že boli napadnutí útočníkom z dôvodu svojej farby pleti, národnosti, viery, sexuálnej orientácie, zdravotného stavu, veku, subkultúry a pod. Ľudia vystavení útoku často najlepšie poznajú motív útočníka, sú väčšinou priamymi svedkami útoku, počuli verbálne prejavy sprevádzajúce napadnutie, poznajú priebeh útoku, to čo mu predchádzalo, aj to, čo po ňom nasledovalo. Príslušníci skupín, ktoré sa s násilím z nenávisťou stretávajú častejšie, môžu byť citlivejší na subtílny prejavy predsudkov ako sociálni pracovníci a pracovníčky pochádzajúce z majority. Nespochybňujte presvedčenie ľudí vystavených násilliu z nenávisťou ohľadom motívu ich napadnutia do tej doby, kým nie je úplne vylúčené.

- **Odlíšnosť útočníka a napadnutého človeka:** Významným indikátorom toho, že v konkrétnom prípade mohlo ísť o násilie z nenávisťi, je odlišná farba pleti, národnosť, etnická príslušnosť, viera, sexuálna orientácia / identita, zdravotný stav, vek či príslušnosť k subkultúre medzi útočníkom a napadnutým človekom. Pochopiteľne, nie každý incident medzi ľuďmi odlišnej skupinovej charakteristiky je nevyhnutne takýmto incidentom. Ak sa vám však klient či klientka zverí s tým, že bol verbálne alebo fyzicky napadnutý niekým, kto sa od neho líšil, a ak nebude pre to mať sám iné vysvetlenie, ako svoju odlišnosť, informujte ho, že sa mohol stať terčom násilia z nenávisťi.
- **Napadnutá osoba patrí v danej lokalite k menšine:** Najmä ľudia, ktorí sa vizuálne líšia od svojho okolia farbou pleti, spôsobom obliekania, výrazným nosením náboženských alebo kultúrnych symbolov, môžu byť terčom útokov vo verejnom priestore. Cieľom nenávisťných útočníkov je často „vyčistiť“ daný priestor od osôb určitej farby pleti, viery, zvykov či presvedčenia, pričom na to využívajú zastrašujúce útoky na predstaviteľov týchto menšín. Sociálni pracovníci sa tiež môžu stretnúť so situáciou, kedy po presťahovaní do nového bydliska dominantne obývaného majoritou sa ich klienti a klientky stanú terčom zastrašovania, útlaku či priamo násilia. Ak vaši klienti a klientky patria v určitej lokalite k menšine, je vysoko pravdepodobné, že sa s nejakou mierou neznášanlivosti a nevraživosti z dôvodu svojej inakosti stretli.
- **Napadnutí sú významní predstavitelia komunity:** Obeťami nenávisťného násilia sa nezriedka stávajú ľudia, ktorí výrazne reprezentujú svoju komunitu, alebo sú takto vnímaní útočníkmi. Z toho istého dôvodu môžu byť napádaní aj ľudia z majoritnej spoločnosti či občianski aktivisti vystupujúci na podporu osôb ohrozených nenávisťným násilím. Útokom na tieto osoby chcú páchatelia pôsobiť na celú komunitu, zastrašiť jej členov a dosiahnuť určitého správania komunity (odšťahovanie, nevchádzanie do určitých priestorov, zmena správania). Pokiaľ dôjde v komunite, ku ktorej patrí váš klient, k napadnutiu jej predstaviteľa, pokúste sa s klientom o tomto incidente porozprávať. Je možné, že zažíva strach a obavy aj o svoju bezpečnosť alebo že podobný incident sám prežil.

ÚTOČNÍK

- **Útočníkov prejav a štylizácia:** Indikátorom nenávisťného násilia môže byť aj útočníkov prejav pred, počas a po incidente. Ak sa vyjadruje nenávisťne, stereotypizujúco či pohrdavo o niektorých ohrozených skupinách, alebo ak prechováva niektoré predmety (knihy, nahrávky, videohry), ktoré takéto vyjadrenia obsahujú, je možné z týchto znakov vyvodzovať motív napadnutia. Z verejne dostupných informácií či sociálnych sietí môže byť zjavné, že útočník má predsudky voči niektorej z ohrozených skupín, prípadne sa o nej hanlivo a urážlivo vyjadroval už pred tým.
- **Minulosť:** Predchádzajúce útoky vykonané tou istou osobou môžu svedčiť o jej motíve v prípade útoku, ktorý teraz riešite spoločne so svojimi klientmi. Pripísať páchatelovi predchádzajúce konanie je vždy problematické a nemali by ste sa dopúšťať toho istého stereotypu, ktorému možno z dôvodu vlastnej minulosti če-

lia vaši klienti a klientky. Napriek tomu je nutné minulosť útočníka kriticky vnímať ako jeden z možných indikátorov prípadnej nenávisťnej motivácie. Je dokázané, že ľudia, ktorí navštevujú nenávisťné demonštrácie či zhromaždenia, aktívne prispievajú do nenávisť podnecujúcich diskusií alebo sú členmi nenávisťných hnutí, sa dopúšťajú trestnej činnosti z nenávisťi.

- **Členstvo v hnutí alebo v organizácii potláčajúcej ľudské práva:** extrémistické hnutie môže vystupovať buď formou oficiálnej štruktúry (politické strany, občianske združenia) alebo ako voľbe organizované zoskupenie. Odhaduje sa, že okolo 20% odhalených páchatelov nenávisťných trestných činov sú priaznivci niektorého extrémistického hnutia. Ostatní útočníci pochádzajú z radov bežnej populácie. Krajne pravicové hnutia rozvíjajú prostredníctvom prednášok, tlačovín, videí a iných materiálov u svojich členov predsudky a motivujú ich k verbálnym alebo aj k fyzickým útokom proti ľuďom z menších, občianskym aktivistom alebo proti organizáciám na ochranu ľudských práv. V niektorých jurisdikciách je účasť na extrémistickom hnutí samostatným trestným činom. Strany, hnutia a združenia môžu byť v niektorých krajinách postihované trestným právom osobitne ako právnické osoby.
- **Poškodený a útočník sa nepoznajú:** Väčšina nenávisťných útokov je spáchaná osobou, ktorú napadnutí ľudia nepoznajú. To vystihuje podstatu nenávisťných trestných činov – napadnutí sú pre útočníkov púhymi zástupcami skupiny, voči ktorej majú určitý predsudok. Je im jedno, či útočia na tú či onú osobu, podstatné je, že poškodený spĺňa skupinovo charakteristické znaky (farba pleti, viera, sexuálna orientácia, zdravotný stav, politické presvedčenie, príslušnosť k subkultúre a pod). Jedinou výnimkou sú homofóbne útoky – pre tie je naopak typické, že útočníkom býva niekto blízky, spravidla osoba reagujúca na „coming out“ poškodeného.

SPÔSOB SPÁCHANIA TRESTNÉHO ČINU

- **Verbálne prejavy:** Motív útoku možno vyvodit' z nadávok, urážok a ďalších verbálnych prejavov, ktorý samotný útok na osobu alebo na majetok sprevádzajú. Predsudky a nevráživosť môžu byť zachytené aj v písanom texte či v podobe symbolov a znakov. Niektoré nenávisťné skupiny používajú významové skratky, akronymy alebo číselnú symboliku.
- **Symbolickosť:** Časť nenávisťných útokov má symbolický charakter. Útočník si vyberá poškodeného ako zástupcu skupiny osôb, voči ktorej prechováva neznášanlivý postoj. S napadnutým sa nemusí vôbec poznať. Symbolickosť sa môže premietnuť aj do spôsobu vykonania útoku. Môže ísť napríklad o použitie oprátky (symbol lynčovania) alebo podpalačský útok (symbol absolútneho zničenia určitej skupiny osôb). Na tele niektorých poškodených alebo na mieste činu môžu byť tiež nájdené symboly typické pre niektoré nenávisťné hnutia.
- **Brutalita:** Časť útokov z nenávisťi je spáchaná veľmi násilne a s veľkou intenzitou. Na tele obeť sa môžu objaviť opakované rany, telo môže byť zohavené či obeť

iným spôsobom ponížená. Takýto spôsob vykonania útoku ukazuje na silné emocionálne nenávistné zapojenie páchatela do útoku.

- **Dlhodobosť:** Vyskytujú sa však aj také útoky z nenávisti, kde naopak prejavy brutality úplne chýbajú. Môže sa jednať o dlhodobé násilie v podobe psychického nátlaku, ponižovanie, urážania či zastrašovanie. Poškodenými je takéto dlhodobé napádanie často vnímané minimálne rovnako závažné ako jednorazový fyzický útok alebo útok na majetok.
- **Významná udalosť pred útokom:** Napadnutiu môže predchádzať nejaká významná udalosť (podnet). Rýdzo osobným spúšťačom homofóbneho útoku býva „coming out“ napadnutej osoby. Útok však môže predchádzať aj pocit ohrozenia vyvolaný médiami alebo sociálnymi sieťami (napr. aktuálny strach z utečencov) alebo konkrétny incident na určitom mieste či v určitej lokalite. Sociálni pracovníci a pracovníčky pracujúci s osobami ohrozenými nenávisným násilím sa môžu zamerať na identifikáciu toho, čo konkrétnemu útoky predchádzalo.
- **Stereotypizujúca zámienka a dvojitý meter:** U svojich klientov sa môžete stretnúť s tým, že sa stali terčom útokov či šikany z dôvodov, ktoré sú iným skupinám osôb alebo majorite odpustené. Početnejším rodinám z radov môže byť vyčítaný hluk spôsobený ich deťmi. Ľudia tmavej farby pleti môžu byť predmetom praktiky „stop and search“, pri ktorej dochádza k ich neodôvodnenému zastavovaniu zo strany polície a pri zisťovaní ich identity. LGBT ľudia môžu byť obviňovaní z pedofílie alebo zo šírenia sexuálne prenosných chorôb. Osoby ohrozené nenávisným násilím vnímajú tento dvojaký štandard veľmi citlivo.

MIESTO A ČAS SPÁCHANIA ČINU

- **Nočná doba:** Je dokázané, že k nenávisným útokom dochádza najčastejšie medzi 22.00 a 6.00 hodinou. Útočníci využívajú menšieho množstva svedkov, nočného pokoja a spánku poškodených, zníženej viditeľnosti a pod. Niektorí z útočníkov (nie však väčšina) sa dopúšťajú násilia pod vplyvom v tejto dobe skonzumovaného alkoholu.
- **Doba významná pre ohrozené osoby:** K nenávisným útokom dochádza v dobe, ktorá je významná pre dotknutú komunitu, a ktorú agresor využíva na to, aby zasiahol fakticky alebo symbolicky čo najväčšie množstvo osôb. Typicky ide o sviatky, zhromaždenie, mimoriadne významné udalosti.
- **Doba významná pre útočníkov:** Niektoré nenávisné hnutia sa viažu k určitým významným dátumom (narodenie či úmrtie ich predstaviteľov, predchádzajúce dôležité udalosti). K nenávisným útokom môže tiež dochádzať bezprostredne po demonštráciách, kultúrnych a športových podujatiach či prednáškach. Ľudia ohrození nenávisným násilím často podriaďujú organizáciu svojho dňa a režimu tomu, či v danom čase neprebíha verejná aktivita nenávisných hnutia, a to v záujme ochrany svojho života a bezpečia.

- **Miesto významné pre ohrozené osoby:** K útoku došlo v blízkosti miesta významného pre ohrozené osoby (mešita, synagóga, tržnica, komunitné centrum) alebo priamo obývaného ohrozenými ľuďmi (ubytovňa pre cudzincov a cudzinky, dom obývaný Rómami a Rómkami, osady obývané osobami bez prístrešia).
- **Opakované napadnutia:** Na rovnakom mieste alebo v rovnakom čase už došlo k podobnému napadnutiu. Možno vysledovať rovnaký „modus operandi“, spôsob spáchania útoku.

ABSENCIA INÉHO MOTÍVU

- **Bezdôvodné napadnutie:** nenávistné útoky nemusia sprevádzať explicitné prejavy neznášanlivosti či predsudkov. Identifikácia takýchto prípadov býva veľmi zložitá. Ak aj nie sú prítomné zjavné znaky, ktoré priamo preukazujú nenávisť páchatela, treba brať do úvahy celkový kontext situácie, za akej k incidentu došlo.
Ak sú vylúčené všetky potenciálne možné pohnútky agresora (napr. snaha iného okradnúť, žiarlivosť), ostane len prostý útok a inakosť napadnutej osoby. V takýchto prípadoch sa možno skutočne dôvodne domnievať, že ide o nenávistný útok. Polícia a iné orgány činné v trestnom konaní často takéto zdanlivo bezdôvodné napadnutie poškodených prehliadajú. Úlohou pre sociálnu prácu potom zostáva podpora napadnutej osoby a uznanie toho, že jej napadnutie bolo spáchané z nenávistných dôvodov.
- **Napadnutie pre zábavu:** V rámci sociálnej práce sa môžete stretnúť s napadnutím „len tak“ alebo s napadnutím „pre zábavu“ páchatela. Pokiaľ si útočník pre takúto zábavu vyberie osobu, ktorá je znevýhodnená napríklad svojím sociálnym postavením (ľudia bez prístrešia), marginalizáciou, neznalosťou jazyka alebo neznalosťou právneho poriadku, alebo je iným spôsobom oslabená jej schopnosť brániť svoje práva, môže sa jednať o nenávistné násillie. Agresor si tieto osoby vyberá často práve pre to, že u nich predpokladá nielen neschopnosť brániť sa, ale aj neochotu inštitúcií a organizácií útoky objasňovať a poškodeným veriť.

ŠPECIFIKÁ TERÉNEJ SOCIÁLNEJ PRÁCE S OSOBAMI OHROZENÝMI NÁSILÍM Z NENÁVISTI

Terénna sociálna práca (TSP) je pracovná metóda, ktorá sa zameriava na priamy kontakt s osobami alebo komunitami ohrozenými alebo vystavenými násiliu z nenávisťi. Cieľom terénnej sociálnej práce je zabezpečiť ohrozeným alebo napadnutým ľuďom dostatok informácií a podpory na to, aby sa zlepšil ich prístup k spravodlivosti, aby získali zručnosti dôležité pre zvládanie incidentov, a aby nedochádzalo k zhoršeniu ich životnej úrovne, zdravotného a psychického stavu či k sociálnemu vylúčeniu.

Terénna sociálna práca rieši problém s latenciou násillia z nenávisťi. Dôvody latencie násillia z nenávisťi zahŕňajú strach z odvety útočníka, nedostatok informácií o právach na strane ohrozených osôb, bariéry v komunikácii (jazyk, kultúrne bariéry), neznalosť právneho systému v danej krajine, nedôvera v mechanizmy trestného konania alebo priamo v políciu a súdy, predchádzajúce zlé skúsenosti s oznámením trestnej činnosti, a v neposlednom rade u niektorých komunít ohrozených násillím z nenávisťi i problémy s pobytovým statusom. Vo vzťahu k latencii násillia z nenávisťi sa terénna sociálna práca zameriava na posilnenie (tv. „empowerment“) vedomostí, zručností a dôvery ohrozených skupín.

Práve dôvera ohrozených ľudí a komunít je kľúčovou hodnotou, ktorú sa usilujú terénni sociálni pracovníci a pracovníčky (TSP) dosiahnuť. **Dôvera** sa buduje postupne, najmä na úrovni neformálnych kontaktov medzi pracovníkmi a pracovníčkami a komunitou. Organizácie pracujúce s osobami ohrozenými násillím z nenávisťi používajú rôzne spôsoby zvyšovania dôvery ohrozených skupín. Najdôležitejším z nich je viditeľný a vážne mienený verejný záväzok organizácie pracovať v prospech ohrozených komunít.

Terénna sociálna práca v prostredí komunít ohrozených násillím z nenávisťi možno rozdeliť do troch častí – príprava na vstup do terénu, práca v teréne a vyhodnotenie práce v teréne. Zameriame sa na špecifiká terénnej sociálnej práce v kontexte násillia z nenávisťi.

PRÍPRAVA NA VSTUP DO TERÉNU

Cieľom prípravy na vstup do terénu je identifikácia miesta, komunity a času, kedy a v ktorom má byť terénna sociálna práca realizovaná. Jej tejto prípravy je aj identifikácia spôsobu komunikácie s cieľovou skupinou a tvorba terénneho a bezpečnostného plánu.

Činnosť prebieha v súlade so zameraním organizácie, ktorá terénnu sociálnu prácu vykonáva. Niektoré organizácie sú zamerané len na jednu konkrétnu skupinu ohrozenú násillím z nenávisťi, iné organizácie chcú svoje služby poskytovať všetkým potenciálne ohrozeným skupinám. Vplyv na rozsah terénnej sociálnej práce má aj množstvo zdrojov, ktoré má organizácia k dispozícii a ktoré môžu významne modifikovať, či, akým spôsobom a v akej lokalite bude poskytovaná.

Prípravu vstupu do terénu by malo sprevádzať aj zisťovanie **konkrétnych informácií** o danej komunite ohrozenej násilím z nenávisťi. Do získavania informácií je vhodné zapojiť aj osoby, ktoré patria k ohrozenej komunite, tlmočníkov či socio-kultúrnych mediátorov. Pracovníci a pracovníčky TSP sa môže zamerať na získavanie informácií ohľadom prípadných kultúrnych prekážok, ktoré by mohli brániť vstupu medzi ohrozené skupiny.

V rámci prípravy vytipujú pracovníci TSP vhodné miesta pre realizáciu terénnej sociálnej práce. Môže ísť o komunitné miesta, náboženské centrá, kostoly, mešity a synagógy, pracovisko, tržnicu, ubytovne, verejné jedálne či iné verejné miesta, na ktorých sa ľudia ohrození násilím z nenávisťi vyskytujú.

Súčasne s voľbou miesta je volená **vhodná doba**. Výkon terénnej sociálnej práce by predovšetkým nemal brániť ohrozeným ľuďom v ich bežnej činnosti (práca, jedlo, trávenie voľného času) či by nemal byť vnímaný ako príliš obťažujúci (kontaktovanie priamo v mieste výkonu náboženstva). Vhodný moment pre kontaktovanie ohrozených skupín je čas, ktorý sú nútení stráviť čakaním na určitom mieste a zároveň tu nevykonávajú žiadnu činnosť, pri ktorej by boli pracovníkmi TSP rušení.

Pre vstup do komunity ohrozenej násilím z nenávisťi je vhodné využiť aj **komunity významných osôb** – formálnych a neformálnych lídrov, náboženských predstaviteľov a ďalších osôb. Niektoré komunity sú prístupnejšie prostredníctvom neformálnych skupín (ženské skupiny). Prvý kontakt s ohrozenými skupinami môže prebiehať na vybranom riadenom stretnutí (prednáška, spoločná večera, diskusia s podporou dokumentárneho filmu). Pracovníci TSP môžu narážať na rôzne komunikačné a kultúrne prekážky alebo na protichodné záujmy jednotlivých osôb.

V niektorých organizáciách je terénna sociálna práca realizovaná vo dvojici – pracovník alebo pracovníčka TSP a pracovník či pracovníčka pre prácu s ohrozenými skupinami. Pracovník alebo pracovníčka pre prácu s ohrozenými skupinami je osoba, ktorej poslaním je **uľahčenie vstupu do ohrozenej komunity**. Hovorí jazykom cieľovej skupiny, pozná jej sociálne a kultúrne špecifiká, súčasne hovorí jazykom organizácie a orientuje sa v jej činnosti. Pracovníci TSP by si mali byť vedomí možného rizika konfliktu záujmov, ak pracovník pre prácu s ohrozenými komunitami pochádza priamo z konkrétnej ohrozenej lokality.

Počas prípravy na vstup do terénu pripraví pracovník TSP **bezpečnostný plán**. Ten by mal zahŕňať vyhodnotenie hrozieb, s ktorými sa pracovníci TSP môžu v teréne stretnúť a návrh ich riešenia. Pracovník TSP do terénu nikdy nechodí samostatne. Odporúčame pred a po skončení práce v teréne informovať pracovníkov v zázemí, že sa práca v teréne začína. Bezpečnostný plán pamätá aj na prípadné jazykové a kultúrne bariéry. V kontexte násillia z nenávisťi musí mať pracovník TSP na pamäti, že ľudia ohrození týmto násilím môžu veľmi citlivo reagovať na prepojenie pracovníkov TSP s orgánmi verejnej správy alebo s určitými donormi, ktorých logá sa objavujú na informačných materiáloch a ktoré pracovníci TSP prinášajú do terénu.

Pred vstupom do terénu pripravujú pracovníci TSP rôzne **informačné materiály** a zvažujú ich vhodnú podobu a jazykovú úpravu. V praxi sa osvedčilo vypracovať špe-

cifické letáky pre jednotlivé ohrozené skupiny osôb, radšej než jeden všeobecný text o násilí z nenávisti. Pre cieľovú skupinu nemusí byť tiež zrozumiteľný termín násilie z nenávisti, možno ho nahradiť špecifickejším výrazom (napr. rasistický útok, islamo-fóbia, útok z dôvodu farby pleti). Vhodným informačným materiálom sú tiež plagáty či iné nosiče (zapalovače, ceruzky, zrkadlá), ktorých trvanlivosť v teréne je dlhšia.

PRÁCA V TERÉNE

Podstatou práce v teréne je poskytnúť ľuďom ohrozeným násilím z nenávisti dostatok **informácií** a podpory na to, aby vedeli **identifikovať** to, že sa stali terčom takéhoto násillia, vedeli, že takéto násillie **nie je v súlade s princípmi demokratického právneho štátu**, a mali dostatok informácií na to, aby sa mohli kvalifikovane rozhodnúť aké riešenie vzniknutej situácie je pre nich najlepšie.

Pracovník TSP vstupuje do terénu s **jasnou informáciou** o tom, z akej organizácie prichádza a aké sú jeho ciele. Ohrození ľudia môžu byť veľmi ostražití voči osobám vstupujúcim do ich priestoru alebo lokality. Nemusia tiež vedieť, aké sú limity sociálnej práce. Pracovník TSP sa musí pripraviť na istú miery opatrnosti a nedôvery zo strany komunity, ktorá ho môže vnímať ako reprezentanta štátnej moci alebo spolupracovníka polície. Pokiaľ s políciou spolupracujete (napríklad v podobe školení), povedzte to ľuďom, s ktorými v teréne hovoríte.

V kontakte s cieľovou skupinou pracovník TSP získava len také informácie, ktoré nevyhnutne potrebuje na výkon svojej činnosti. Poskytnuté **dáta sú dôverné** a pracovník TSP ich neoznamuje ďalším osobám. TSP je vo vzťahu k ohrozeným ľuďom otvorený a transparentný. Ak národná legislatíva určuje pracovníkom TSP povinnosť oznámiť niektoré typy závažných trestných činov, o ktorých sa pri výkone svojej činnosti dozvie, informuje o tom vopred osoby, s ktorými prichádza do bližšieho kontaktu.

Téma násillia z nenávisti je ťažká. Je pravidlom, že osoby vystavené násilliu z nenávisti najprv hovoria o iných problémoch, pričom postupne preverujú, či môžu pracovníkom TSP veriť. Až po dlhšom kontakte možno očakávať, že sa im so svojimi skúsenosťami zveria. Je vhodné odovzdať ohrozeným ľuďom informačné letáky na preštudovanie na neskôr a pri ďalšom kontakte sa k informáciám vrátiť. Ak zistíte, že téma rozhovoru je pre človeka, s ktorým hovoríte, ťažká, postupujte citlivo alebo sa pokúste hovor ukončiť.

Špecifikom terénnej sociálnej práce s osobami ohrozenými násillím z nenávisti je **jazyková a kultúrna bariéra**. Ak na ňu narazíte, pokúste sa byť otvorení k informáciám, ktoré sa k vám dostávajú. Buďte zvedavý, zistujte skutočný význam informácií, ktoré prijímate. Ak Vás niečo prekvapí alebo zaskočí, pracujte vedome s touto skúsenosťou.

Zmena nastáva v jazyku. Pokúste sa vyhnúť slovám, ktoré ohrozeným ľuďom odnímajú ich ľudskosť. Pokiaľ je to možné, vyberte pre označenie osoby vystavenej násilliu z nenávisti **iný termín ako „obet“**. Termín „obet“ je často asociovaný s nečinnosťou,

bezmocnosťou a závislosťou. U ľudí, ktorí sú ohrození násilím z nenávisťi, pritom usilujeme o ich aktivitu, účasť na riešení a samostatnosť. Pokúste sa používať terminológiu, ktorú užíva človek, s ktorým spolupracujete .

Každý človek a jeho problém sú **individuálne**. Pre nadviazanie kontaktu nikdy neuvádzajte konkrétne skúsenosti so svojimi predchádzajúcimi klientmi. Ak potrebujete oznámiť, že v danej oblasti máte skúsenosti, hovorte o sebe, nie o ľuďoch, voči ktorým máte povinnosť mlčanlivosti.

Budte si vedomí svojich **privilegií a moci** a aktívne s týmto vedomím pracujte. Na rozdiel od väčšiny ohrozených komunít máte dostatok informácií a vzdelania, spravidla nie ste vystavení dlhodobej marginalizácii a šikanovaniu, nemáte problém s jazykovou bariérou pri rokovaní na úradoch, u lekára či na polícii. Ujma vám často hrozí iba z dôvodu, že pracujete v prospech ohrozených skupín. V rámci konkrétnej lokality ste to vy, kto rozhoduje, kedy sa tu objavíte, koho oslovíte a aké informácie mu poskytnete.

Veľa ľudí sa domnieva, že za terénnu sociálnu prácu a poradenstvo si musí platiť. Preto sa môžu báť na vás obrátiť so žiadosťou o radu či podporu. Vopred klientov a klientky informujte o tom, že vaše **služby sú zadarmo**. Ak sprostredkovávate nejaké nadväznú služby, za ktoré sa bude platiť (napr. služby advokáta), tiež o tom klientov informujte.

Pre terénnu sociálnu prácu sú dôležité **limity a pravidlá spolupráce**. Ide o časový aj faktický rozsah poradenstva. Rôzne organizácie môžu mať odlišne nastavené to, komu, ako a kedy poskytujú služby a poradenstvo. Niektoré organizácie napríklad poskytujú služby len v kontexte násillia z nenávisťi, iné sa zaoberajú aj diskrimináciou, ďalšie poskytujú sociálne poradenstvo určitej cieľovej skupine. Vopred o týchto limitoch svojich klientov a klientky poučte. Predídete tak sklamaniu, konfliktom, strate dôvery a dobrej povesti v komunite, s ktorou pracujete.

Budte pripravení na **stereotypy**, s ktorými sa môžete stretnúť na strane ľudí, s ktorými v teréne pracujete. Vopred majte jasno, akým spôsobom budete na ich predsudky reagovať. Môžete byť vôbec prvými ľuďmi z majority, ktorí sa s ohrozenými ľuďmi bavia. Môžete sa tak stať terčom sťažností, hnevu i agresie. Tá však primárne nie je určená vám, ale spoločnosti, ktorá vytvára podmienky pre stereotypizáciu, diskrimináciu a marginalizáciu vašich klientov a klientiek.

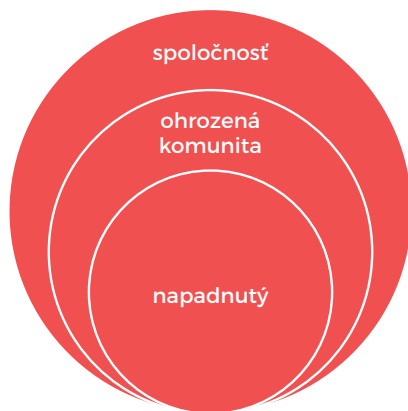
DOPADY NÁSILIA Z NENÁVISTI NA ŽIVOT ĽUDÍ Z OHROZENÝCH KOMUNIT A ÚLOHY SOCIÁLNEJ PRÁCE

Následky násilia z nenávisti dopadajú priamo na konkrétneho človeka, ktorý je tomuto násiliu vystavený (na obeť), ďalej na komunitu, ktorej je členom, a v neposlednom rade na celú spoločnosť, v hraniciach ktorej sa násilie odohrá.

Práve s ohľadom na to, že trestné činy z nenávisti majú takto široké dopady, posudzujú ich právne poriadky väčšiny európskych štátov prísnejšie (napr. vyššou trestnou sadzbou). Je to ukazovateľ ich spoločenskej závažnosti, a takto by mali byť vnímané aj v oblasti sociálnej práce.

Trojité dopad násilia z nenávisti je viac viditeľný u násilných, dlhotrvajúcich či brutálnych útokoch z nenávisti. Takéto útoky majú potenciál jednak mobilizovať ohrozenú komunitu, a jednak prispieť k zmene prístupu štátu ku stíhaniu alebo k objasňovaniu útokov z nenávisti. Sociálni pracovníci a pracovníčky by pri práci s konkrétnym poškodeným mali mať vždy na pamäti, že incident v určitej intenzite môže rezonovať v širšej komunite alebo (podľa závažnosti) aj v celej spoločnosti.

Kľúčovou zručnosťou pracovníkov TSP by sa mala stať – okrem identifikácie toho, že sa ich klient vo svojej životnej realite stretol s násilím z nenávisti – aj znalosť dopadov tohto násilia. V nasledujúcej kapitole chceme sociálnym pracovníkom a pracovníčkam predstaviť vybrané následky nenávistných útokov a venovať sa možným úlohám pracovníkov TSP vo vzťahu k nim.

DÔSTOJNOSŤ

Každý nenávistný útok je predovšetkým zásahom do dôstojnosti napadnutého. To, že sa napadnutí **stávajú terčom útoku pre takú svoju charakteristiku, ktorú nemôžu zmeniť** (farba pleti, národnosť, jazyk, sexuálna identita) alebo ktorú **nie je sprava-**

vodlivé požadovať zmeniť (viera, politické presvedčenie), zasahuje celú ich osobnosť. Napadnutí ľudia zažívajú akútne poníženie počas útoku, často však aj dlhú dobu po útoku pociťujú hanblivosť, strach, pocit menejcennosti, agresiu a stratu sebadôvery. Poškodení si môžu aj v dlhšom časovom odstupe vybavovať slová alebo pocity, ktoré napadnutie sprevádzali. U niektorých ľudí sa môže zásah do dôstojnosti prejavíť aj sebaobviňovaním a sebanenávisťou. Zásah do dôstojnosti osôb vystavených násiliu z nenávisťi je poškodeným často popisovaný ako závažnejší, než zásah do fyzického zdravia. Niekedy býva popisovaný ako podobný zásah do dôstojnosti, aký prežívajú obeť sexuálneho násillia.

Poškodení zvyknú používať rôzne mechanizmy na vyrovnanie sa so situáciou. Niektoré z týchto mechanizmov môžu dlhodobo poškodiť ich sebadôveru a sebaúctu, prípadne sa prejavíť psychickými aj somatickými následkami. Niektorí ľudia napríklad začnú tajíť svoju identitu, vieru, zdravotný stav, sexuálnu orientáciu, národnosť či sociálne postavenie. Môžu sa tiež začať strániť komunity, ktorej sú členmi a pretrhnúť s ňou väzby, hoci práve tie sú pre ňu najmä v období po napadnutí dôležité. V prípadoch homofóbneho násillia sa môžu napadnutí začať správať heteronormatívne – napr. tak, že budú heterosexuálnu považovať za jedinú možnú prirodzenosť. Môžu tiež v rozpore so svojou orientáciou skúšať nadviazať vzťahy s heterosexuálne orientovanými ľuďmi. To samozrejme prináša ďalšie ťažkosti a psychické problémy. Častým mechanizmom je normalizácia určitých foriem násillia z nenávisťi. Zvlášť pre tie komunity, ktoré sú v danej lokalite častým terčom diskriminácie a marginalizácie, sa menej závažné prejavy násillia z nenávisťi stávajú normou. Normalizácia útokov je psychickou obranou pred záťažou, ktorú by pripustenie si rozsahu útokov pre poškodeného znamenalo.

Príležitosť pre sociálnu prácu

Zdôraznite poškodeným, že **napadnutie nie je jej vina**. To, že si ich útočník vybral pre ich identitu, neznamená, že je na ich identite a nich samotných niečo zlé. Informujte svojich klientov a klientky, že ich napadnutie je v rozpore s princípmi demokratickej spoločnosti. Zdôraznite, že spoločenstvo, v ktorom žijú, dlhodobo usiluje o rôznorodosť a akýkoľvek útok proti jednotlivcovi z dôvodu jeho identity je neprijateľný.

Uistite svojich klientov a klientky, že vnímate útok ako **zásah do ich dôstojnosti**. Ak však napadnutí sami nezmieňujú zásah do svojej dôstojnosti, nepodsúvajte im ho. Pozorne vnímajte zmeny ich zvykov či konania. Pýtajte sa, ako sa cítia, neorientujte svoju podporu iba na riešenie praktických problémov (zdravotný stav, konanie na polícii, pobyt).

Podporte napadnutých v tom, aby **neprerušovali kontakt s komunitou**, ku ktorej patria. Práve komunita im môže poskytnúť prirodzenú a neformálnu podporu v ťažkej situácii po napadnutí. Ponúknite podporu pri rokovaní s komunitou.

Otvárajte so svojimi klientmi a klientkami otázky **identity**. Zistite, čo pre nich ich identita znamená, buďte otvorení novým informáciám a iným skúsenostiam. Ak sa vám zveria so svojimi pocitmi vyčlenenia či diskriminácie, neobjektívizujte a nezlahčujte ich. Obzvlášť ak patríte k majorite.

STRATA POCITU BEZPEČIA A STRATA KONTROLY

Väčšina napadnutých ľudí zažíva stratu pocitu bezpečia a stratu kontroly nad svojím životom. U ľudí napadnutých z dôvodu ich odlišnosti môžu byť tieto pocity posilnené vedomím inakosti. Preto tiež obnova pocitu bezpečia a obnova kontroly nad životom ľudí vystavených násiliu z nenávisťi môže trvať dlhšie ako u obetí všeobecnej kriminality.

Pocit bezpečia je subjektívne vnímanie rozsahu hrozieb, ktorým je konkrétny človek vystavený vo vonkajšom svete. Je formovaný rôznymi vplyvmi. Významnú úlohu pri vnímaní pocitu bezpečia hrá osobnosť človeka, temperament, schopnosť a zručnosť si v záťažových situáciách poradiť, dostatok informácií, predchádzajúce skúsenosti, zakotvenie v komunite, reakcie ostatných ľudí a pod. Je dokázané, že vplyv na pocit bezpečia má aj okolité prostredie, ľudia s ktorými sa napadnutý stýka a informácie, ktoré prijíma. Pocit bezpečia často nezodpovedá reálnym hrozbám, ktoré sa v konkrétnom prostredí vyskytujú.

Pre osoby ohrozené násilím z nenávisťi môže byť subjektívne bezpečným miestom aj miesto, ktoré ostatní za bezpečné nepovažujú. Klasickým príkladom sú **sociálne vylúčené lokality** (getá). Ak sú tieto miesta národnostne alebo etnicky homogénne, predstavujú pre ohrozené osoby prostredie, v ktorom môžu byť sami sebou, v ktorom zažívajú podporu komunity či v ktorom subjektívne nepocitujú strach. Skúsenosť s násilím z nenávisťi tak posilňuje getoizáciu ohrozenej menšiny a vytvára ďalšiu bariéru v sociálnej inklúzii.

K strate kontroly nad životom u napadnutého dochádza už počas samotného útoku. Je to agresor, kto rozhoduje o tom, kedy, ako a na kom bude útok vykonaný, či útok skončí a či napadnutý prežije. Druhotne potom poškodený stratu kontroly prežíva aj počas procesu vyrovnávania sa s napadnutím. V tejto dobe je vystavený mnohým vonkajším vplyvom, ktoré môžu spôsobiť **druhotnú ujmu** (tzv. sekundárnu viktimizáciu). Na vzniku druhotnej ujmy sa podieľajú všetky inštitúcie a orgány, s ktorými poškodený prichádza do kontaktu pri objasňovaní nenávistných útokov. Poškodený často nemôže rozhodnúť o tom, akým spôsobom bude postarané o jeho zdravie. Až na výnimky nemôže ovplyvniť začatie, priebeh a výsledok trestného konania. Nemôže zabrániť médiám, aby informovali o jeho incidente. Na strate kontroly sa nevhodným prístupom k poškodenému môžu podieľať aj sociálni pracovníci a pracovníčky.

Strata pocitu bezpečia v prípadoch násillia z nenávisťi súvisí s **kolektívnym vnímaním incidentov z nenávisťi**. Ohrození ľudia vedia, že ak bol niekto napadnutý kvôli svojej inakosti definovanej určitým vonkajším znakom (farba pleti, postihnutie, nosenie náboženského symbolu), môžu byť aj oni sami ohrození. Ak teda na určitom mieste, v určitom čase alebo voči určitej komunite prišlo k násiliu z nenávisťi, môžu ohrození ľudia aj v iných oblastiach pociťovať strach, nebezpečenstvo a neistotu.

U osôb, ktoré už raz boli terčom násillia z nenávisťi, potom strata pocitu bezpečia súvisí s vedomím, že sa **útok môže kedykoľvek opakovať**, pretože dôvod, pre ktorý bol útok vedený (vonkajší znak), nemôže napadnutý zmeniť.

Dôvodom vzniku špecifickej druhotnej ujmy v prípadoch nenávisťných útokov je ich samotná podstata. Mnoho predstaviteľov organizácií a inštitúcií, s ktorými prichádzajú poškodení do kontaktu, má voči nim širokú škálu predsudkov a stereotypov. Zdravotnícke zariadenia nemusia byť pripravené na ošetrovanie osôb hovoriacich iným jazykom, transgender osôb či osôb s osobitnými potrebami. Predstavitelia minorít môžu byť považovaní políciou a súdmi za nedôveryhodných svedkov. Média neváhajú použiť stereotypný jazyk alebo zobrazenie napadnutých ľudí. Najhoršie poškodení nesú, ak je spochybnovaný, hoci v názaku, motív páchatela.

Príležitosť pre sociálnu prácu

Oceňte odvahu svojich klientov povedať vám o svojom napadnutí a podporte ich v obnove kontroly nad vlastnou situáciou. Postupne spoločne posilňujte ich kompetencie a nechajte ich rozhodovať o ich živote. Ak sa poškodení rozhodnú neoznámiť svoje napadnutie polícii, pokúste sa zistiť prečo. Ak narazíte na bariéry, ktoré môžete spoločne prekonať, pokúste sa o to. Vždy však rešpektujte rozhodnutie ľudí vystavených násiliu z nenávisťi. Trestné konanie môže byť pre napadnutých veľkou záťažou. Mnohí sa rozhodnú vyrovať sa s útokom iným spôsobom, napríklad spoluprácou s vami.

Uistite svojich klientov a klientky, že **veríte tomu, čo vám hovoria**. Ak majú za to, že sa stali terčom nenávisťného útoku, nespochybňujte to. Ak motiváciu spochybni niekto iný (zdravotníci, polícia), budte na strane svojich klientov. Môže sa neskôr ukázať, že nenávisťná motivácia nebola počas útoku prítomná. Neodvracajte sa od svojich klientov a klientiek. Je možné, že motiváciu agresora vyhodnotili mylne. Majte na pamäti, že terčom násilia z nenávisťi sa ľudia často stávajú dlhodobo. Konkrétny incident potom môžu vyhodnotiť nespprávne.

Zostavte s klientmi a klientkami **jasný plán**. Nesľubujte nič, čo nemôžete splniť. Pokúste sa dať plánu jasný časový rámec. Ak plán závisí na vonkajších okolnostiach, upozornite na to svojich klientov a klientky. Plán pravidelne aktualizujte.

Vytvorte také prostredie, v ktorom budú môcť napadnutí ľudia zdieľať svoje obavy a pocity. Ako sociálni pracovníci a pracovníčky viete, že pocity sú subjektívnou záležitosťou. Je dobré vyvarovať sa porovnávaní prípadov vašich klientov s inými prípadmi. Ak sa vám zveria, že sa obávajú útoku, o ktorom vedia z počutia, pristupujte k tejto obave ako k reálnej. Pomôžte im zistiť viac informácií a **vyhodnotiť rozsah skutočnej hrozby**. Ponúknite priestor, kde môžu ohrození ľudia svoj strach ventilovať.

Môžete svojim klientom a klientkam pomôcť zostaviť **bezpečnostný plán**. Ten by mal zahŕňať informácie o tom, kedy, ako a kam sa môžu v prípade núdze obrátiť, aké sú práva poškodených vo vzťahu k orgánom zabezpečujúcim ich bezpečnosť (polícia, mestská polícia), aj aké sú limity nutnej obrany. Bezpečnostný plán sa vzťahuje aj k informačnej bezpečnosti. Upozornite ohrozených ľudí na nebezpečenstvo zdieľania súkromných informácií a fotografií na sociálnych sieťach.

ZDRAVOTNÉ A PSYCHICKÉ NÁSLEDKY A TRAUMY

V dôsledku nenávistných útokov môžu napadnutí utrpieť viacero **zdravotných ťažkostí**. Môže sa jednať o jednorazové ublíženie na zdraví, ale aj o zranenie vyžadujúce dlhodobú liečbu či spôsobujúce trvalé následky. Zdravotné následky môžu viesť k dočasnej alebo trvalej strate zamestnania. Osoby vystavené násiliu z nenávisti si často ťažko hľadajú po vyliečení novú prácu, pretože patria medzi skupinu osôb ohrozených diskrimináciou na trhu práce.

Ohrozené môže byť tiež psychické zdravie napadnutých. Psychická reakcia prichádza v niekoľkých fázach. Bezprostredne po útoku bývajú ľudia v šoku, môže u nich dochádzať k zmene nálad, agresii, plaču alebo naopak k nápadnému stíšeniu, poruchám správania, pocitu viny, vyhýbaniu sa sociálnemu kontaktu, zabúdaniu, nespavosti, strate chuti do jedla, nadmerným pocitom únavy atď. U niektorých ľudí sa rozvinú dlhodobé následky. Poškodení nie sú schopní sa na novú situáciu (po napadnutí) adaptovať. Neprežívajú život v rovnakej kvalite ako pred útokom. Dlhodobý stres sa môže rozvinúť v **posttraumatickú stresovú poruchu**. Niektoré výskumy upozorňujú na to, že u osôb so skúsenosťou s násilím z nenávisti sa táto porucha rozvíja častejšie. Ľudia ohrození násilím z nenávisti môžu mať aj iné mechanizmy vyrovnávania sa s následkami než sú u majoritnej populácie. Zásadný problém potom spočíva v nedostatku odborníkov a odborničok schopných poskytnúť zodpovedajúcu terapiu ľuďom napadnutým z dôvodu ich odlišnosti.

So zdravotnými a psychickými následkami sú spojené aj **zvýšené náklady na liečbu**. Niektoré typy liečby si poškodení musia hradiť úplne alebo čiastočne sami (napr. psychoterapia). Niektorí napadnutí tiež nemusia byť súčasťou verejného zdravotného poistenia. V dôsledku zdravotných ťažkostí môžu prísť o zamestnanie alebo o iný príjem.

Príležitosť pre sociálnu prácu

Sociálni pracovníci a pracovníčky môžu svojim klientom pomôcť s vyhľadaním primeranej zdravotnej starostlivosti, prípadne zabezpečiť prostriedky na úhradu zdravotnej starostlivosti (rôzne národné fondy, sociálne dávky okamžitej pomoci). Podporu môžete poskytnúť tiež pri vyjednávaní so zamestnávateľom a pomôcť tak predísť strate zamestnania.

Asistenciu môžu poškodení potrebovať v oblasti svojho psychického zdravia. Psychické problémy stále sprevádza určitá stigma. Sociálna práca by mala byť zameraná na normalizáciu toho, že v podobných **zložitých situáciách je prirodzené, ak poškodení vyhľadajú odbornú pomoc**. V rôznych kultúrach sú psychické problémy vnímané rôznym spôsobom, pristupujte teda ku svojim klientom a klientkam citlivo. Pravdepodobne bude ťažké zabezpečiť terapiu tým ľuďom, ktorí neovládajú jazyk. V takýchto prípadoch je potrebné zabezpečiť terapeuta, ktorý hovorí daným jazykom alebo tlmočníka. Pokiaľ s tým budú klienti a klientky súhlasit, môžete ich na prvé stretnutie s psychoterapeutom odprevadiť a objasniť podstatu násilia z nenávisti. Je tiež možné, že napadnutí nebudú s terapeutickou pomocou spokojní, napriek tomu

to nevzdávajú. Neriešené psychické problémy sa môžu stať chronickými a môžu viesť k izolácii poškodených.

VZŤAHY A SOCIÁLNE VÄZBY

Každé násilie má potenciál narušiť rodinné a iné súkromné vzťahy napadnutých ľudí. Špecifikum násilia z nenávisti spočíva v relatívnej nemožnosti opisom sprostredkovať prežité skúsenosti tým ľuďom, ktorí s poškodenými nezdieľajú onú nezmeniteľnú charakteristiku, pre ktorú boli napadnutí. Ľudia dlhodobo vystavení predsudkom a marginalizácii veľmi ťažko opisujú svoju skúsenosť tým, ktorí podobné situácie zažívať nemusia.

Nenávistné útoky dokážu negatívne ovplyvniť **partnerský život**. Napadnutý partner sa často uzatvára do seba, citlivo reaguje na bežné situácie, odmieta bližší kontakt. Ošetrojúci partner môže, hoci v dobrej vôli, prehnanne obmedzovať život napadnutého. U neho samotného sa potom môžu objaviť rôzne psychické ťažkosti spojené so stresom vyvolaným útokom na jeho blízkeho. Spoločne môžu prežívať pocity strachu z toho, že sa útok môže kedykoľvek v budúcnosti opakovať.

Špecifické situácie nastávajú vtedy, ak je terčom násilia z nenávisti partnerský pár. Útok je spôsobilý navodiť celkovú zmenu vo vzťahoch medzi napadnutými. Poškodení sa môžu vzájomne obviňovať z toho, kto útok „spôsobil“, kto koho ako bránil alebo naopak nebránil, kto sa ako zachoval po útoku. U interetnických párov sa potom často stretávame so sebaobviňovaním toho z napadnutých, ktorého osobná charakteristika (typicky farba pleti) viedla útočníka k napadnutiu. Partnerské vzťahy sa môžu počas určitého obdobia po útoku **rozpadnúť**.

Sociálne okolie často nevie ako na útok reagovať a ako poškodeného podporiť. O útoku je ťažké hovoriť, návrat k partnerskému, kolegiálnemu či susedskému životu pred útokom býva zložitý. Napadnutí sa tak dostávajú do **sociálnej izolácie**, utvrďuje sa ich pocit, že sú spoločnosťou nechcení a odmietaní, prehlbujú sa ich psychické problémy.

Príležitosť pre sociálnu prácu

Sociálne vzťahy vašich klientov a klientiek prešli zaťažkávacou skúškou. Niektoré sa rozpadli. Umožnite im s vami zdieľať svoje problémy, zlosť a stres z toho, že sú alebo sa cítia opustení. Opäť zdôraznite, že svoje napadnutie alebo napadnutie svojho blízkeho nezavinili.

Ak pracujete s partnerským párom alebo so skupinou napadnutých, pokúste vo vhodnom okamihu navrhnúť **individuálnu konzultáciu**. Potreby každého človeka po útoku z nenávisti sú jedinečné. Niekedy sa môže stať, že skupina sa snaží konať spoločne alebo podľa požiadaviek najzraniteľnejšieho alebo najdominantnejšieho z nej. Môže tak ľahko dôjsť k prehliadnutiu záujmov jednotlivých ľudí. Individuálne konzultácie navrhujte citlivo ako bežnú súčasť poradenstva.

Niekedy sa stretávame s tým, že partner hovorí za napadnutého. Dôvody môžu byť racionálne – neznalosť jazyka, neznalosť prostredia, zdravotný stav napadnutého. Zapojenie partnera napadnutého do riešenia situácie poškodených je samozrejme vítané, vždy však v rozumnej miere. Partneri by predovšetkým **mali zostať partnermi**, nie sú tlmočníkmi, ani nemajú prax v oblasti sociálnej práce. Partneri často preberajú zodpovednosť za poškodených, vzniká im tak záťaž, ktorú nemusí dlhodobo uniesť. Oceňte úlohu starajúcich sa partnerov, pokúste sa však zároveň vymedziť hranice spolupráce.

STRATA ZAMESTNANIA ALEBO ZHORŠENIE PROSPECHU V ŠKOLE

V dôsledku nenávisného útoku môže byť **ohrozené zamestnanie** alebo **prospech napadnutých**. Útoky môžu spôsobiť dlhodobú liečbu a následnú absenciu v práci či v škole, môžu mať tiež trvalé následky. V niektorých prípadoch útok spôsobí také zhoršenie zdravotného stavu, že poškodený ostane trvalo vyradený z pracovnej činnosti.

Niektoré skupiny ohrozené násilím z nenávisťi, najmä cudzinci, pracujú **v nevýhodných pracovno-právnych podmienkach**. Často nemajú uzavretú klasickú pracovnú zmluvu, ale pracujú na základe iného, menej výhodného právneho vzťahu (zmluva o dielo, zmluva bez výpovednej doby). V prípade zdravotných ťažkostí často nie sú súčasťou záchytných sociálnych systémov ako klasickí zamestnanci a zostávajú úplne bez prostriedkov.

Študenti, ktorí v dôsledku násilia z nenávisťi prestali chodiť do školy alebo sú neúspešní pri skladaní skúšok, môžu z časti alebo úplne stratiť motiváciu svoje vzdelanie dokončiť. Významným zásahom do ich života je tiež **nútená zmena školského kolektívu** – dochádza k nej v situácii, keď študenti či žiaci vymeškali toľko vyučovacích hodín, že im je odporučené opakovať ročník. Prichádzajú tak o väzby so svojim pôvodným kolektívom, ktorý im v procese vyrovnávania sa s následkami útoku mohol byť nápomocný. Často tiež dochádza k zhoršeniu prospechu, čo môže mať ďalekosiahle dôsledky pre budúci život napadnutých.

Príležitosť pre sociálnu prácu

V rámci sociálnej práce sa môžete zamerať na posilnenie kompetencií svojho klienta potrebných na udržanie jeho **zamestnania alebo na nájdenie si nového**. Niektorí zamestnávateľa môžu poškodeného podporiť pri rekonvalescencii alebo ho aspoň dočasne preradiť na inú, vhodnejšiu prácu. Podporte poškodeného v rokovaní so zamestnávateľom.

Pokiaľ dôjde k ukončeniu pracovného alebo obdobného pomeru zo strany zamestnávateľa v dôsledku dlhodobej práceneschopnosti vášho klienta, zistite a odovzdajte klientovi informácie, či je **konanie a postup zamestnávateľa v súlade so zákonom**. Podporte klienta v rozhodnutí sa proti nesprávnemu konaniu zamestnávateľa brániť.

Ak dôjde k strate zamestnania a k zhoršeniu finančnej situácie, hľadajte spoločne s klientom riešenia. Strata zamestnania, obzvlášť ak je vnímaná ako nespravodlivá, predsta-

vuje veľký zásah do psychiky a sebadôvery napadnutých. Ak sa vaši klienti a klientky stretnú s **diskrimináciou** pri hľadaní zamestnania, ponúknite im riešenie (spravidla právne).

Pracujte s motiváciou študujúcich, ktorých prospech sa v dôsledku násilia z nenávisi zhoršil alebo ktorí boli nútení opustiť školský kolektív. So školou možno dohodnúť individuálny študijný plán či úľavy pri hodnotení. Podporte poškodených v tom, aby so svojimi spolužiakmi a spolužiačkami hovorili o tom, čo sa im stalo a predišli tak vzniku stigmy nevzdelateľnosti. Pýtajte sa svojich klientov na to, ako sa im v škole darí a či sa po útoku nestretávajú sa šikanovaním.

FINANČNÉ DOPADY A STRATA BÝVANIA

Napadnutým ľuďom vznikajú v súvislosti s prežitými udalosťami finančné náklady, môže tiež dôjsť k čiastočnej alebo úplnej strate príjmu (pozri vyššie). Finančné zdroje sú potrebné na ochranu zdravotného stavu (lieky, cesta k lekárovi, psychoterapia), opravu alebo náhradu zničených vecí, právnu ochranu, obranné prostriedky či presťahovanie.

Strata alebo obmedzenie príjmu sa negatívne premieta do života poškodených bezprostredne po útoku. Mnoho napadnutých nemá **žiadne finančné rezervy**, naopak, môžu byť povinní splácať rôzne úvery či dlhy. Niektorí ľudia začnú zhoršenú finančnú situáciu riešiť ďalšími pôžičkami a postupne prepadnúť do dlhovej pasce.

Násilie z nenávisi môže spôsobiť **stratu bývania**. Pokiaľ k útoku došlo v mieste bydliska alebo v jeho okolí, napadnutí môžu cítiť bytostnú potrebu sa presťahovať. Niekedy sú dokonca nútení zmeniť bydlisko, pretože od majiteľa objektu, ktorý sa o útoku dozvedel, dostanú výpoveď. Ak súčasne poškodení patria ku skupine, ktorá spravidla zažíva diskrimináciu na trhu s nehnuteľnosťami (národnostné menšiny, cudzinci), je ich úsilie buď neúspešné, alebo sa sťahujú na perifériu vylúčeným či segregovaným komunitám.

Príležitosť pre sociálnu prácu

Finančné problémy u vašich klientov pravdepodobne nastanú, buďte si toho vedomí a citlivo s nimi túto otázku preberte. Ak majú klienti problémy s financovaním svojich potrieb, pomôžte im zostaviť **finančný plán**. Zistite, či si môžu privyrobiť alebo ako znížiť svoje náklady. Podporte poškodených pri vybavovaní sociálnych dávok alebo inej finančnej pomoci.

Väčšina nákladov, ktorá napadnutým v dôsledku útoku vznikne, môže byť nárokovávaná voči páchatelovi v trestnom alebo civilnom konaní (podľa jurisdikcie). Upozornite na to poškodených a pomôžte im nájsť primeranú právnu pomoc.

Podporte poškodených v tom, aby sa vo svojom bydlisku cítili bezpečne. Môžete spolupracovať s majiteľom obývanej nehnuteľnosti, prípadne so starostom obce. Ak to vaše možnosti dovoľujú, poskytnite napadnutým asistenciu pri hľadaní vhodného bývania. Rozoberte hrozby bývania v sociálne vylúčenej lokalite.

NEVYŽIADANÁ POZORNOSŤ

Niektoré útoky z nenávisti priťahujú pozornosť verejnosti a médií. Necitlivým zverejnením osobných údajov či údajov o zdravotnom stave môže dôjsť k sekundárnej viktimizácii poškodených. Napadnutí môžu iba **veľmi obmedzene ovplyvniť** či, a ako bude o ich prípade informované. Niektoré médiá môžu poškodených až obťažovať alebo netaktne vynucovať ich vyjadrenia. Stretli sme sa aj s prípadmi, kedy príbeh napadnutých bol úplne pozmenený.

Časť poškodených sa **domnieva**, že **mediálna pozornosť pomôže objasniť** ich napadnutie alebo vyvolá solidaritu okolia. Niektorí ľudia uverejňujú svoje napadnutie v snahe upozorniť na všeobecnejší či dlhotrvajúci problém. Obvykle sú však výsledkom medializácia sklamaní.

Stále dostupnejšie kamery a fotoaparáty umožňujú náhodným okoloidúcim zdokumentovať nenávistné útoky. Zábery potom môžu byť zdieľané na sociálnych sieťach. Niektoré médiá neváhajú odcudziť súkromné fotky napadnutých z ich Facebook-ových profilov.

Ľudia vystavení útokom z nenávisti sa **veľmi zaujímajú** o to, akým spôsobom je o ich prípade **informované**. Väčšina z nich číta online diskusie pod uverejnenými článkami. Môžu tu naraziť na veľmi negatívne, stereotypné a útočné reakcie. Možnosti obrany sú v týchto prípadoch veľmi obmedzené.

Príležitosť pre sociálnu prácu

Pokúste sa so svojimi klientmi a klientkami včas prebrať **riziká medializácie**. Zistite, či chcú svoj prípad zverejniť a za akých podmienok. Informujte sa o limitoch medializácie trestných činov vo vašej jurisdikcii, niektoré krajiny úplne zakazujú informovanie verejnosti o identite poškodených.

Pokiaľ dôjde k **nevyžiadanej medializácii**, preberte s napadnutým, akým spôsobom chcú ďalej postupovať. Niektoré médiá dobre reagujú na želanie poškodených, aby ďalšie informácie neboli zverejňované. Vaši klienti a klientky tiež môžu zväziť právny postup proti zverejneniu osobných a citlivých informácií.

Ak je naopak prianím vášho klienta či klientky **zviditeľniť určitý problém** a použiť k tomu svoj príbeh, pokúste sa dosiahnuť takú **medializáciu, ktorá bude citlivá**. Ponúknite poškodenému asistenciu pri jednaní s médiami. Odporučte mu autorizáciu článku či reportáže. Informujte ho o možnostiach skryť svoju podobu či modulovať hlas.

Poškodený klient, ktorý sa rozhodol svoj prípad medializovať, sa na vás môže obrátiť s pocitom sklamanie z toho, ako na jeho príbeh reaguje verejnosť. Môže sa cítiť dotknutý a zdesený tým, čo si o sebe prečítal na **sociálnych sieťach** či v online diskusiách. Úspešná obrana môže zahŕňať buď vyjednávanie so zodpovedným šéfredaktorom či správcom online diskusií alebo žalobu na ochranu osobnosti. V druhom prípade poskytnite poškodenému podporu pri vyhľadaní zodpovedajúcej právnej pomoci.

MOŽNOSTI PODPORY ZO STRANY SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV A PRACOVNÍČOK V TRESTNOM KONANÍ

V tejto kapitole ponúkame pracovníkom terénnej sociálnej práce (ďalej len „pracovníci TSP“) právne aj praktické rady použiteľné v prípadoch, kedy sa ich klient stane obeťou trestného činu z nenávisti. Bez ohľadu na odlišnosti jednotlivých právnych poriadkov pre tento typ trestných činov platí, že sú spáchané s osobitným nenávisťným motívom. Nenávisťný motív páchatela pri tom nemá konkrétnu osobnú príčinu vo vzťahu k poškodenej osobe, ale týka sa jej rasy, etnicity, národnosti, vierovyznania či sexuálnej orientácie. Práve takáto nenávisť je to kľúčové, čo páchatela motivuje k tomu, aby osobe spôsobil fyzickú, psychickú či majetkovú ujmu.

Pracovníci TSP by preto mali najprv identifikovať, či sú v danom prípade prítomné znaky typické pre násilie z nenávisti (viď kapitola Indikátory násillia z nenávisti). Následne zisťujú, či sú ich klienti a klientky rozhodnutí podať trestné oznámenie, alebo či hľadajú iný typ podpory. (Nielen) úvodný rozhovor s klientelou by mali pracovníci TSP viesť empatickým a dôverným spôsobom.

Môže sa vám zísť – tipy pre rozhovor s klientmi a klientkami

AKTÍVNE A TRPEZLIVÉ NAČÚVANIE	Neprerušovanie plynúceho monológu, preukázanie, že klientovi rozumiete, napr. súhlasným prikyvovaním, používaním slov „aha, chápem“, „hm, to muselo byť strašné“.
PARAFRÁZOVANIE NIEKTORÝCH VIET	Zhrňovanie časti monológu klienta s cieľom vyjadriť tým pochopenie a zároveň zrekapitulovať a správne pochopiť skutkový dej, napr. „ak tomu dobre rozumiem, tak ťa kopol do pravekého kolena“.
AKCEPTÁCIA POCITOV	Klient sa môže pod vplyvom stresu a šoku cítiť nahneváný, môže mať tendenciu slovne sa vyhraňovať voči majorite, môže sa cítiť izolovaný a nepochopený. V takýchto prípadoch sa snažte klientovi vyjadriť, že vnímate zložitú situáciu a chápete, že sa ho útok dotkol. Môžete použiť slová ako „vidím, že ťa tie vyhrážky riadne znepokojili“. Vyvarujte sa však tomu, aby ste klientovi podsúvali vlastné pocity zo situácie, ktorú ste vy sami nezažili – „aj ja by som sa cítil/-a rovnako“, „viem si predstaviť, aké to muselo byť ponižujúce“. Prežívanie útoku je totiž vysoko individuálne, v pozícii klienta sa nemusíte nikdy ocitnúť.
VEDENIE ROZVÍJAJÚCEHO SA ROZHOVORU	Ak kladiete otázky, uprednostnite také formulácie, ktoré klientovi umožňujú odpovedať popisne. Vyhýbajte sa otázkam, ktoré klienta stavajú do pozície, v ktorej musí rozhodnúť odpoveďou buď „áno“ / „nie“. Účelom je nechať klienta prerozprávať svoj zážitok.
UZNANIE NENÁVISTNÉHO MOTÍVU	Prijatie klientovej verzie príbehu a uznanie nenávisťného motívu pomôže nadviazať bližší kontakt a získať klientovu dôveru.

Aké budú úplne prvé kroky klienta a pracovníka TSP bezprostredne po incidente, závisí od povahy skutku a od toho, aké následky spôsobil. Vzhľadom na situáciu sa môže pracovník TSP zamerať na niektoré z krokov dôležitých pre trestné konanie.

- **Pomoc a podpora pri zaobstaraní dôkazov:** Čo všetko môže poslúžiť ako dôkaz závisí od typu incidentu a spôsobu či miesta, ako prebehol (pozri kapitolu Čo je násilie z nenávisťi). Podporu svojim klientom a klientkam môžete poskytnúť napr. pri obstarávaní zdravotnej správy, pri dokumentovaní škody na majetku, či pomôcť s uchovaním emailu, sms správ, telefónnych hovorov a odkazov.
- **Pomoc a podpora pri zabezpečení a kontaktovaní potenciálnych svedkov:** Bez ohľadu na to, kde a ako k útoku prišlo, môžu sociálni pracovníci pomôcť poškodeným klientom s kontaktovaním tých osôb, ktoré boli pri incidente prítomné. Je dôležité zaznamenať si ich osobné údaje a overiť, či budú ochotní svedčiť na súde. Je lepšie vyhnúť sa označeniu za svedkov osoby, pri ktorých si klient nie je istý, či a akým spôsobom budú ochotní svedčiť. Poškodený nesmie ovplyvňovať obsah výpovede svedkov.
- **Pomoc pri identifikácii útočníkov:** Ak napadnutí videli útočníkov, môžete im pomôcť pri ich identifikácii. Rozhovorom možno klientovi pomôcť spomenúť si na základné údaje o útočníkoch (napr. pohlavie, približný vek, typ postavy, výška, farba vlasov a očí a pod.). Nezabudnite sa tiež poškodených spýtať, či si na útočníkoch všimli niečo špecifické (napr. tetovanie, šperky alebo značka oblečenia). Útočníci patriaci k extrémnej pravici môžu byť oblečení do určitých odevných značiek.
- **Psychická podpora obeť a prejavy empatie:** Okrem praktických krokov, ktoré sú spomenuté, je samozrejme dôležitá aj psychická podpora a prejav empatie zo strany pracovníkov TSP voči poškodeným. Treba mať na zreteli, že klient môže vykazovať znaky psychickej sebaobrany v podobe zníženej dôvery aj voči pracovníkovi TSP, ak pochádza z rovnakej etnickej či národnostnej skupiny ako páchateľ. Treba brať takéto prípadné prejavy opatrnosti a zníženej dôvery ako výsledok obranného mechanizmu poškodeného, ktorá bola potupená či inak poškodená pre svoj pôvod a naďalej voči klientovi postupovať profesionálne a citlivo.

Základné informácie o trestnom konaní

Trestné konanie začne buď priamo z vlastného podnetu polície (tzv. z moci úradnej) alebo na základe informácií popísaných v **trestnom oznámení**. Trestné oznámenie možno podať písomne alebo ústne, a to buď na polícii alebo prokuratúre. O tom, či sa **začne trestné stíhanie**, rozhodne polícia na základe vyhodnotenia, či skutok opísaný v trestnom oznámení predstavuje porušenie platných zákonov. Ak nezhodnotí skutok ako porušenie právnych predpisov, bude trestné oznámenie odmietnuté. Ak o to oznamovateľ požiada, je polícia povinná ho informovať, akým spôsobom s trestným oznámením naložila. V menej závažných prípadoch polícia odovzdá oznámenie na prerokovanie obecnému úradu, ktorý ho prejedná ako priestupok.

Pri podávaní písomného trestného oznámenia sa oplatí dodržiavať nasledujúce základné pravidlá.

- Uvedte osobu, ktorá je poškodená (komu sa skutok stal) – jej meno, adresu, kontakt. Trestné oznámenie môže podať ktokoľvek, aj pracovník TSP. V tomto prípade **nezabudnite uviesť, kto je poškodený** a doložiť kontaktné údaje osoby, ktorá oznámenie podáva.
- **Nie je nutné uvádzať názov trestného činu**, ktorý bol podľa poškodeného spáchaný. Právnu kvalifikáciu vykoná polícia. Oveľa dôležitejšie je presné a detailné popísanie skutku : kedy a kde k nemu došlo, ako skutok prebiehal, citovať slovné výroky, popísať páchatelov (ak je to možné).
- **Dôraz na motív** – treba dôkladne popísať všetko to, čo v poškodenom vzbudzuje podozrenie, že páchatel konal s motívom nenávisťi voči jej rase, etnicite, národnosti a pod. Možno citovať slovné pokriky, alebo spomenúť predošlú skúsenosť s páchatelom, pri ktorej voči poškodenému takúto nenávisť prejavil (predošlé vyhrážky, výkriky na ulici, posmešky pre jej pôvod, povest' páchatela ako osoby aktívnu v extrémistickom prostredí a pod.)
- **Popis následkov**, ktoré boli skutkom spôsobené – popíšte škodu, zranenia, druh ujmy
- **Uvedenie dôkazov** – priložte fotografie, vypíšte mená a kontakty na svedkov, priložte kópie lekárskeho správ a pod.

Na začatie trestného stíhania nie je nutné, aby bol páchatel známy – ak v tom čase ešte nemožno úplne preukázať, kto skutok spáchal, polícia začne trestné stíhanie voči neznámemu páchatelovi. Akonáhle získa dostatok dôkazov o tom, že skutok spáchala konkrétna osoba, začne **trestné stíhanie voči konkrétnemu páchatelovi**. Ak polícia na základe vyšetrovania nazhromaždí dostatok dôkazov potrebných k tomu, aby mohla postaviť páchatela pred súd, podá prokurátorovi **návrh na vznesenie obžaloby**. Ak sa prokurátor s týmto návrhom stotožní, podá **obžalobu** na súd. O vine a treste obžalovaného rozhoduje **súd**.

Sociálni pracovníci a pracovníčky ako splnomocnenci poškodených

Splnomocnenec poškodeného je osoba, ktorá na základe písomného splnomocnenia od poškodeného získava právo zúčastniť sa všetkých úkonov, ktorých sa zúčastňuje aj poškodený, a má právo ho v nich zastupovať. Nie je nutné, aby mala právnické vzdelanie, stačí, aby bola spôsobilá na právne úkony a sama nefigurovala v danom prípade ako svedok, poškodený, obvinený, tlmočník, policajt, prokurátor alebo sudca.

Na základe splnomocnenia môžu pracovníci TSP sprevádzať poškodeného k výsluchu alebo sa zúčastniť výsluchu iných osôb, preberať za poškodeného dokumenty, navrhovať dôkazy, nazerať do spisu, podávať odvolanie, prípadne sťažnosti a uplatňovať voči páchatelovi nárok na náhradu škody. Už samotná prítomnosť sociálnych

pracovníkov a pracovníčok pri výsluchu poškodených sa ukazuje ako účinný nástroj prevencie sekundárnej viktimizácie. Tá býva spôsobená necitlivým a nerešpektujúcim prístupom k poškodenému zo strany vypočúvajúcich orgánov, obhajcom obvineného či inými osobami prítomnými počas výsluchu.

Pracovník TSP nemôže vypovedať za poškodeného, no smie mu počas výsluchu klást otázky a týmto spôsobom spresniť jeho výpoveď pred vypočúvajúcim orgánom. Niekedy totiž poškodený zabudne uviesť dôležitý prvok vo svojej výpovedi a vďaka otázke splnomocnenca si naň spomenie. Splnomocnenec tiež môže upozorniť vypočúvajúci orgán na to, že položené otázky sú zavádzajúce alebo iným spôsobom nekorektné. V neposlednom rade, má právo skontrolovať záznam (či sú v ňom informácie obsiahnuté tak, ako ich poškodený uviedol) a doplniť protokol o výsluchu.

Vybrané práva poškodených v trestnom konaní

Začatím trestného stíhania sa poškodení stávajú stranou trestného procesu, v dôsledku čoho im zo zákona začína plynúť určitá škála práv. Stručný prehľad tých najdôležitejších ponúka nasledujúca časť textu.

Právo na informácie

Poškodený má právo byť vždy poučený o celom trestnom konaní a o všetkom, čo sa ho týka, vrátane poučenia o práve na náhradu škody a o lehotách spojených s uplatnením práv (napr. lehoty na podanie opravného prostriedku). Informácie získava najmä formou tzv. **poučenia**. (Väčšinou ide o písomný prehľad práv poškodeného tak, ako ich ustanovuje príslušný zákon). Treba podotknúť, že poučenie je písané „legislatívnym jazykom“, a teda pre poškodeného nemusí byť úplne zrozumiteľné. Práve tu je priestor pre spoluprácu s pracovníkom TSP, ktorý svojmu klientovi vysvetlí význam oprávnení, prípadne odporučí klientovi organizáciu, na ktorú sa môže obrátiť s požiadavkou o výklad. Informácie o organizáciách ponúkajúcich služby pre poškodených poskytuje aj priamo polícia.

Právo na informácie zahŕňa tiež **právo na nahliadnutie do spisu** a možnosť urobiť si z neho kópie. Ak je obvinený vo väzbe alebo vo výkone trestu môže poškodený požiadať, aby boli vopred informovaný o tom, že obvinený bol z väzby alebo výkonu trestu prepustený alebo utiekol.

Právo na aktívnu účasť v trestnom konaní a právo svedčiť

Toto právo zahŕňa **právo poskytnúť výpoveď**. V priebehu konania môže byť poškodený vypočúvaný niekoľkokrát, jeho výpoveď môže byť dopĺňovaná. Je však potrebné dbať o to, aby prvá svedecká výpoveď poškodeného bola dostatočne presná a aby sa neskoršie podané výpovede či doplnenia od nej príliš neodchylovali. Nie je totiž dobré, ak poškodený bude svoje výpovede meniť, bude v nich nekonzistentný alebo formulovať svoje výpovede s rôznymi nepresnosťami, ktoré môžu vyvolať po-

chybnosti. Aj keby sa na takýchto drobných nepresnostiach podpísal stres, môžu byť zneužitú obhajobou obvineného namietaním nespohľadnosti poškodeného.

Právo odmietnuť výpoveď je v prípade poškodeného **veľmi limitované**. **Odpriet výpoveď** smie iba vtedy, ak by ňou privodil blížkym osobám alebo ujmu sebe samému. Strach z pomsty obvineného nie je dôvodom pre odmietnutie výpovede. Poškodený môže požiadať o skrytie osobných údajov v spise (meno však vždy zostane uvedené.) Ak preukáže, že mu zo strany obvineného hrozí bezprostredné nebezpečenstvo, môže požiadať o utajenie totožnosti a podoby.

Aktívnou účasťou v konaní sa rozumie predovšetkým právo poškodeného kedykoľvek v priebehu trestného konania **navrhovať dôkazy**. Ide najmä o návrh vypočúť svedkov, podozrivých či ďalších osôb, vyhotoviť znalecké posudky, lekársku správu, návrh na vykonanie dôkazov fotografiami, emailom či rôznymi typmi nahrávok. V tomto smere vedia byť pracovníci TSP nápomocní tým, že pomôžu poškodenému tieto dôkazy pomôcť obstaráť alebo ako splnomocnenci poškodeného ich sami navrhnúť.

Kľúčovým právom osôb vystavených násiliu z nenávisťi je **právo dožadovať sa, aby bol objasnený motív** nenávisťného útoku a aby boli starostlivo prešetrené všetky okolnosti, ktoré môžu tento motív potvrdiť. Treba však podotknúť, že polícia nie je viazaná návrhmi poškodených. Vždy záleží na posúdení polície (a súdu), či konkrétne dôkazy vykoná alebo či predložené dôkazy vyhodnotí ako relevantné a dôležité. Proti nesprávnemu postupu polície sa smie poškodený brániť formou sťažnosti.

Poškodený má právo (a povinnosť) **svedčiť na súde**. V niektorých krajinách je prípustné požiadať súd, aby bol poškodený vypočutý v neprítomnosti obvineného a aby sa zabránilo ich osobnému či vizuálnemu kontaktu. Výsluch poškodeného prebieha tak, že má najprv príležitosť vypovedať všetko svojimi slovami. Následne mu otázky kladie súd, obhajca obžalovaného a prípadne aj splnomocnenec. Ak má poškodený problém spomenúť si na útok (čo je vzhľadom na dobu, ktorá uplynie medzi útokom a prerokúvaním veci na súde, nie až tak zriedkavé), môže si na súd vziať poznámky. Do týchto poznámok má sudca právo nahliadnuť.

Právo na náhradu škody

V niektorých krajinách, vrátane Slovenska, má poškodený právo dožadovať sa od páchatela náhrady škôd, ktoré mu vznikli v dôsledku spáchania trestného činu. Ide najmä o kompenzáciu škody na zdraví, majetkovej a nemajetkovej ujmy. Poškodený je povinný preukázať, že škoda vznikla v dôsledku trestného činu.

V tomto smere by mohlo byť prínosné, ak by pracovníci TSP pomohli poškodenému s uplatnením nároku na náhradu škody. V zmysle slovenských právnych predpisov by mal poškodený svoj nárok **uplatniť najneskôr pred začatím dokazovania na hlavnom pojednávaní**, teda pred výpoveďou obžalovaných. V neskoršom štádiu už nebude súd o náhrade škody rozhodovať. Na túto lehotu je potrebné poškodeného upozorniť. O náhrade škody súd rozhodne v odsudzujúcom rozsudku. Ak sa tak nestane, poškodený sa môže (nielen) proti tejto časti rozhodnutia odvolať. Náhrada

škody sa poškodenému kompenzuje z majetku obžalovaného. Už po vznesení obvinenia môže poškodený žiadať, aby súd obmedzil obvinenému právo nakladať so svojím majetkom.

V rámci sociálnej práce sa pracovníci TSP môžu zamerať aj na **sprostredkovanie spolupráce s právníkom alebo právničkou**, ktorí poškodenému vedia dopomôcť úspešne vymáhať náhradu škody. Sociálni pracovníci a pracovníčky môžu využiť bezplatnú právnu pomoc ponúkanú napr. Centrom pre obeť násilných trestných činov či niektorými mimovládnyimi organizáciami.

AUTORI PUBLIKÁCIE A PARTNERI PROJEKTU

In IUSTITIA, o. p. s.

In IUSTITIA vznikla ako prvá organizácia svojho druhu na území Českej republiky, ktorá sa zaoberá zločinmi z nenávisti so všetkými ich dôsledkami. Predstavuje tému násilia z nenávisti verejnosti, a zároveň ju vnáša do odborných a politických diskusií. Organizácia dlhodobo presadzuje základné princípy demokracie, vrátane rovnosti všetkých ľudských bytostí pred zákonom a ich právo na dôstojný život. Na prospech klientov, osôb poškodených zločinmi z nenávisti, je zákon možné aplikovať na súdnu a právnu ochranu. IN IUSTITIA sa tiež zaoberá vzdelávaním odborníkov a širokej verejnosti v otázkach spojených so zločinmi z nenávisti. Experti z In IUSTITIA poskytujú analýzy medzinárodným agentúram a spoločne s ďalšími českými neziskovými organizáciami bojujú proti rasizmu, xenofóbii a iným prejavom neznášanlivosti.

Internetová stránka: www.in-ius.cz

Poskytované služby

- Sociálne a právne poradenstvo
- Právne zastúpenie, podpora pri trestnom konaní
- Pomoc s podávaním návrhov, sťažností, odvolaní, atď.

Cieľová skupina

- Potenciálne obeť zločinov z nenávisti
- Obeť zločinov z nenávisti, teda ľudia, ktorí boli napadnutí za to, kým sú alebo ako vyzerajú (preživší).
- Milované osoby a okruh blízkych osôb obetí a tí, ktorým hrozí nebezpečenstvo (rodinní príslušníci, partneri, priatelia, zástupcovia inštitúcií, spolupracovníci, atď.)
- Svedkovia zločinov z nenávisti
- Obeť trestných činov

Pobočky In IUSTITIA:

- Praha (Eliška 28, Praha 6, tel.: +420 773 177 636, email: poradna@in-ius.cz)
- Brno (Malinovského náměstí 4, Brno, tel.: +420 771 177 104, email: poradna.brno@in-ius.cz)
- Kladno (Váňova 3180, Kladno, tel.: +420 773 177 928, email: poradna.kladno@in-ius.cz)

In IUSTITIA sa podieľala na vytvorení obsahu tejto publikácie.

LUDIA PROTI RASIZMU (PEOPLE AGAINST RACISM)

Ľudia proti rasizmu (LPR) je občianske združenie, ktoré ako na Slovensko otvorilo spoločenskú diskusiu o rasizme, xenofóbii, extrémizme a iných formách nenávisti voči zraniteľným skupinám. Pôsobí od roku 2001, pričom hĺbkou, rozsahom a odbornosťou pokrytia týchto tém má na Slovensku dodnes monopolné postavenie.

Organizácia L'PR sa podieľala na tvorbe a implementácií národných politík orientovaných na boj proti rasizmu, extrémizmu, antisemitizmu, anticiganizmu a trestným činom z nenávisti a tiež na integráciu menšín.

Pracovníci L'PR sú považovaní za národných expertov v oblasti mapovania a analyzovania vývoja pravicového extrémizmu, vrátane jeho právnych aspektov a návrhov príslušnej legislatívy. Sú stabilnou súčasťou všetkých doteraz vzniknutých komisií a výborov na pôde štátu, ktoré prinášali návrhy a odporúčania pre prevenciu zmienených fenoménov. Organizujú školenia, prednášajú a vytvárajú kampane s cieľom osloviť najmä pracovníkov z radov bezpečnostných zložiek, učiteľov, študentov a politických činiteľov.

www.rasizmus.sk

Medzi súčasné aktivity L'PR patrí:

- Výskum, analýza a tvorba verejných kampaní k problematike tzv. cyberhate (nenávisť šírenej na internete)
- Participácia na tvorbe národných politík v boji proti extrémizmu.
- Zabezpečovanie bezplatnej právnej pomoci obetiam rasizmu a iných foriem diskriminácie
- Vzdelávania študentov a učiteľov v oblasti anticiganizmu a pravicového extrémizmu
- Tvorba komunikačných stratégií a príprava osvetových kampaní zameraných na problematiku anticiganizmu, islamofóbie, homofóbie a antisemitizmu, ako aj na problematiku spojenú s pravicovo extrémistickými skupinami
- Publikačná činnosť a tvorba analytických i vzdelávacích materiálov k uvedeným oblastiam

Ludia proti rasizmu sa podieľali na vytváraní obsahu tejto publikácie.

ASOCIÁCIA PRE MULTIKULTURNÚ SPOLOČENSKÚ INTEGRÁCIU NOMADA (NOMADA ASSOCIATION FOR MULTICULTURAL SOCIETY INTEGRATION)

Nomada sa zameriava na šírenie povedomia o ľudských právach a o nutnosti ich ochrany. Primárne sa venuje cudzincom, etnickým a náboženským menšinám, miestnym komunitám a autoritám. Cieľom organizácie je neustále monitorovať životnú situáciu cudzincov vo Wroclaw, podporovať ich aktivity implementovať prípadné antidiskriminačné opatrenia.

Aktivity

- prieskum súčasnej situácie, advokácia, intervencia a právna podpora
- školenia a workshopy, debaty, konferencie, stretnutia, výročné správy a vyhlásenia
- Projekt „Sukurs“ (od r. 2010), v rámci ktorého sa Nomada snaží zamedziť zločinom páchaným z predpojatosti.
- Report s názvom „Máš problém?“ Násilie páchané z nenávisti vo Wroclaw
- nezávislý monitoring prípadov rasizmu, právne zastúpenie a poradenstvo ww.sukurs.nomada.info.pl

- Od roku 2012 realizuje vzdelávacie akcie pre deti a mladistvých z rumunskej rómскеj komunity, vrátane asistencie rodinám z tejto komunity
- vzdelávacie podujatia s ľudskoprávnou a antidiskriminačnou tematikou.
- Nomada je členom národnej Koalície proti zločinom páchaných z predpojatosti a tiež koalície „Vratislav víta utečencov“.

Nomada sa podieľala na vytváraní obsahu tejto publikácie.

IAN – Sieť medzinárodnej humanitárnej pomoci (International AID Network)

Sieť LAN je srbská verejne prospešná spoločnosť, ktorá vznikla v roku 1997 ako odpoveď na prebiehajúce vojny na území bývalej Juhoslávie. Víziou spoločnosti IAN je uzdravenie regiónu juhovýchodnej Európy od dôsledkov vojny a politického násillia a vytvorenie spoločnosti, ktorá bude plne rešpektovať ľudské práva všetkých svojich členov. IAN podporuje občanov, ktorých ľudské práva boli porušené, rovnako tak ako ostatné marginalizované a obzvlášť zraniteľné skupiny, a to najmä v rozvoji ich vnútorného potenciálu a v ich snahe viesť dôstojný život. IAN je aktívna v oblasti prevencie vzniku sociálnych stigiem a diskriminácie marginalizovaných skupín populácie prostredníctvom organizovania verejných kampaní a vzdelávania verejnosti.

VIVE ŽENE

Vive Ženie je mimovládna organizácia, ktorá bola založená v roku 1994 s cieľom zaoberať sa liečbou a rehabilitáciou obetí vojnových tráum a domáceho násillia. Aktivity organizácie sú vykonávané na troch úrovniach: individuálnej, komunitnej a na celospoločenskej úrovni. Cieľom je zabrániť opakovaným prejavom diskriminácie voči obetiam mučenia a násillia. Vive Ženie ponúka svojim klientom mnoho rôznych služieb. Hlavnou náplňou je však poskytovanie sociálnej, psychosociálnej a právnej podpory.

Literatúra

- Chakraborti, N. *Hate Crime: Concepts, Policy, Future Directions*. Villan Publishing, Devon 2010
- Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Grada Publishing, Praha 2007
- Čírtková, L.: *Policejní psychologie*. Portál, Praha 2000
- Hartl, Hartlová: *Psychologický slovník*. Portál, Praha 2000
- Herzeg, J.: *Zločiny z nenávisti*. ASPI 1998
- Kalibová, K.: *Násilí z nenávisti, rasismus a média*. In IUSTITIA, Praha 2011
- Kolektiv autorů: *Zapomenuté oběti. Pomoc obětem násilí z nenávisti v ČR*. In IUSTITIA, Praha 2010
- Lawrence, F.M.: *Punishing hate: bias crimes under American law*. Harvard University Press Cambridge, MA 2002
- Matsuda, M.J., Lawrence, Ch.R., Delgado, R. Crenshaw, K.W.: *Words That Wound. Critical Race Theory, Assaultive Speech, and the First Amendment*. Boulder: Westview Press, 1993.
- McDevitt, J., Levin, J. and Bennett, S.: *Hate Crime Offenders: An Expanded Typology*. *Journal of Social Issues*, 58: 303–317, 2002
- Špatenková, N. a kol.: *Krize – psychologický a sociologický fenomén*. Grada, Praha 2004
- Vágnerová, M.: *Vývojová psychologie*. Karolinum, Praha 1999
- Vizínová, D., Preiss, M.: *Psychické trauma a jeho terapie*. Portál, Praha 1999
- Vodáčková, D. a kol.: *Krizová intervence*. Portál, Praha 2007

Projekt je spolufinancovaný programom Trestného súdnictva
Európskej únie a Medzinárodným vyšehradským fondom.

